Apibendrinant muzeologijos sampratoms Lietuvoje priskiriamų muzeologijos ištakų, terminijos, šio mokslo objekto, tarpdisciplininiškumo ir vietos mokslų struktūroje, raidos periodizacijos, muzeologijos formuotojų nuopelnų apibūdinimus, pabrėžiama, kad:

- Lietuvos muzeologijos ir bendrosios muzeologijos raidų periodizacijos – panašios,
- muzeologijos mokslo objekto supratimas Lietuvoje artimas nuo XX a. pabaigos būdingame pasaulyje muzeologijos objekto sampratų tendencijų diskursui: muzeologijos ir muziejų studijų,
- Lietuvoje muzeologijos taikomąjį, o ne teorinį mokslo pobūdį suformavo akcentuojami muziejų studijų tyrimai, ypač naudingi muziejų praktikos krašte efektyvinimui,
- XXI a. muzeologija traktuojama Lietuvos mokslų struktūroje kaip istorijos ir komunikacijos, informacijos mokslų krypties šaka,
- būtina spręsti muzeologijos terminijos lietuvių kalba sudarymo bei tikslesnio vartojimo problemas Lietuvoje, siekiant sutvirtinti šio besiformuojančio mokslo pozicijas.

I.2. Muzeologijos tyrinėjimai, publikacijos

Muzeologijos tyrinėjimai, publikacijos sąlygiškai periodizuojami:

- XVIII a. 2-osios pusės–XIX a. pirmosios pusės,
- XIX a. 2-osios pusės–XX a. pradžios,
- 1918–1940 m.,
- sovietmečio,
- nuo 1990 m.

Muzeologijos publikacijos skirstomos į populiarias publicistines bei profesines. Pastarosios – būdingi muziejams leidiniai: vadovai po muziejų, rinkinių, parodų katalogai, muziejų metraščiai, profesiniai žurnalai, monografijos ir kiti panašūs (Waidacher, 133). Manoma, kad naudinga laikytis ir standartizuotos leidinių klasifikacijos: neperiodiniai ir periodiniai, tęstiniai leidiniai. Pabrėžiama, kad nėra skelbtų apibendrinančių Lietuvos muzeologijos tyrinėjimų ir publikacijų vertinimų.

XVIII a. 2-ojoje pusėje–XIX a. 1-ojoje pusėje Lietuvoje pirmieji muzeologiniai svarstymai jau čia anksčiau minėti ir traktuoti kaip muzeologijos ištakos bei apibūdintas jų pobūdis, būdingas muziejininkystės ir muzeografijos aspektams.

XIX a. 2-ojoje pusėje–XX a. pradžioje muzeologijos tyrimų, literatūros pobūdis Lietuvoje iš esmės atspindi muziejų kūrimą ir veiklą. Jie susipina su archeologijos, istorijos, paveldo tyrimais ir paveldo situacija Lietuvoje. Plačiau atskleidžiami VSM (lenk. *Muzeum Starożytności*, rus. *Музеум Древностей*) su VLAK (1855–1865) ir siauriau VSMVVB (1867–1915) paveldo, archeologijos, archeografijos tyrimai, jų ir apie juos skelbta literatūra, taip pat pabrėžiama aušrininkų bei Lietuvių mokslo draugijos (toliau – LMD, 1907–1940) tautotyros strategijos credo, kuris padėjo pamatus tarpukario Lietuvos muzeologijos formavimuisi.

VSM su VLAK nuopelnai muzeologijos raidai ypatingi, nes: sudarė ir paviešino spaudoje pirmąją muziejaus teisę, skleidė periodikoje viešojo kompleksinio (istorinio ir gamtos) muziejaus koncepcijos, misijos sampratas, mokslo ir paveldo globos centrinės institucijos įvaizdį, publikavo pirmuosius profesinės muzeologijos literatūros leidinius (muziejų rinkinių katalogą, reprezentacinį eksponatų atvaizdų albumą), skatino muziejaus recepcijos publicistiką, formavo muziejininkystės tarpdisciplininės sąveikas (su archeografija, paveldotyra, kraštotyra, archeologija, mitologija).

VSM su VLAK įstatymas (1855 m. balandžio 29 d. patvirtintas Rusijos caro) ir veiklos programa (1856 m. sausio 11 d. VLAK narių susirinkime priimta, vėliau patvirtinta Rusijos švietimo ministro (Записки Виленской)) – publikuotos pirmosios Lietuvoje teisinės muziejaus organizacijos, veiklos nuostatos, apėmė plačiąja prasme suvoktos archeologijos tyrinėjimus, kraštotyrą bei kultūros vertybių apsaugą. 1856 m. Adomas Honoris Kirkoras, atidarant VSM bei spaudoje pabrėžė šio muziejaus reikšmę archeologijos mokslui, nes, pasak jo, *senienų tyrinėjimas tapo amžiaus poreikiu* (Kirkor, 1856). 1858 m. rusų kalba išleistas VSM rinkinių katalogas, sudarytas iš dešimties skyrių, pateikė *archeologijos rinkinio* (rus. *археологическая коллекция*) eksponatus, nors šie, pagal siaurą archeologijos supratimą, sudarė tik keturis skyrius: tai mitologiniai daiktai, radiniai iš kapų ir mūšių vietų, Skandinavijos kapuose rasti daiktai, akmeniniai ginklai (*Перечневый каталог*, 1858). VLAK archeologijos veiklai vadovavo Juozapas Ignas Kraševskis, tačiau su VLAK prieskyra nepasirodė nė vieno Lietuvos archeologijos veikalo. Tegalima kalbėti apie šios komisijos ir muziejaus įtaką individualiems archeologiniams ir kitiems tyrinėjimams (pavyzdžiui, jos narių archeologiniams kasinėjimams: 1857 m. grafo Konstantino Tiškevičiaus (Konstantinas Benediktas Stanislovas Tiškevičius (Konstanty Tyszkiewicz) – Vilniaus apylinkėse: Kernavėlėje, Karmazinuose, Grabijoluose; 1859 m. grafo Adomo Antano Anupro Pliaterio (Adam Antoni Onupri Plater) ir Liudviko Kondratovičiaus (Vladislovas Sirokomlė) (Ludwik Władysław Franciszek Kondratowicz, Wladysław Syrokomla) – Kernavėje; 1856, 1859 m. A. H. Kirkoro – Trakų, Vilniaus apskrityse – bei archeologinių radinių rinkimą į VSM). VLAK narių individualūs moksliniai interesai lėmė pačios komisijos paveldo, muziejininkystės tyrinėjimų, saugojimo orientacijas, paveldo, muziejinių vertybių rūšių ir globos sričių prioritetus. Žymūs buvo individualūs VLAK narių Teodoro Narbuto (Teodor Narbutt), Liudviko Adomo Jucevičiaus, Juozapo Igno Kraševskio lietuvių etnologijos, mitologijos tyrinėjimų pasiekimai. VSM su VLAK kūrėjas, vadovas grafas E. Tiškevičius, amžininkų ir dabartinių tyrinėtojų tituluojamas pirmuoju profesionaliu Lietuvoje archeologu, pripažino, kad mitologija teikia daugiau galimybių negu archeologija tautos šaknims, prigimčiai, savitumams pažinti (Keršytė, *Eustachijus*, 2007). Pabrėžtas ypatingas dėmesys mitologijos reliktams VSM *lietuviškų senienų* rinkimo programoje. VSM mitologiniame rinkinyje nurodoma 40 eksponatų, iš kurių pagoniškųjų stabukų originalai ir kopijos sudarė tik ketvirtąją šio rinkinio dalį. Suvokiant šiuolaikiškai mitologijos objektą, VSM archeologinės kolekcijos kataloge įrašytieji iš pilkapių radiniai (aukojimo pjautuvai, įkapių puodeliai maistui ir t. t.) vertinami kaip pagoniškos Lietuvos gyvensenos ir laidojimo papročių liudininkai, gali būti priskirti lietuvių mitologijos reliktų grupei. Tad, galima teigti,

kad VSM turėjo kelis šimtus lietuvių mitologijos eksponatų. VSM su VLAK bandė atkreipti dėmesį ir į lietuvių etnografiją, rinkti etnografinius daiktus. 1865 m. VSM etnografiniame rinkinyje buvo 408 eksponatai. Tačiau iš jų tik apie pusė šimto galėjo priklausyti lietuvių ir gudų etnografijos sričiai (kol kas žinomi tik keli lietuviški: žemaičių avikailio skranda ir kelios medinės dūdelės, nors jos galėjo būti ir gudiškos). Kiti – egiptietiškos senienos, VSM dovanotos grafų Aleksandro Branickio, Mykolo Tiškevičiaus, bei Tolimųjų Rytų, Sibiro ir kitų kraštų buities daiktai, surinkti Kronštato jūrų laivyno lenkų karininkų, gydytojų. Kaip pažymėjo A. H. Kirkoras, Lietuvoje šis gimininga archeologijai mokslas tuomet tik formavosi (pavyzdžiui, minimas Liudvikas Adomas Jucevičius). Etnografijos tyrinėjimai vertinti kaip kraštotyros objektas. 1858 m. sausio 11 d. VLAK posėdyje E. Tiškevičius teigė, kad VLAK veiklos prerogatyva – senienos, statistika ir etnografija. Kraštotyriniai interesai skatino bendradarbiauti su Vilniaus gubernijos statistikos komitetu (toliau – VGSK). Kai kurie VLAK nariai (E. ir K. Tiškevičiai, T. Narbutas, M. Balinskis, A. H. Kirkoras ir kiti) sykiu buvo ir šio statistikos komiteto nariai. VLAK naudojosi šio komiteto, kuris buvo valstybinė ir gerai finansuojama institucija, veiklos, kartu ir leidybos galimybėmis. VGSK labiau domėjosi kai kurių Lietuvos tautinių mažumų (žydų, totorių, karaimų) gyvensena, nors jos pagal empirinių etnografinių aprašymų metodiką plačiau neaprašė, o pateikė tik keletą autentiškų tos gyvensenos aspektų (pavyzdžiui, karaimai Trakuose, išeidami iš namų, nerakino trobų durų, kad jų trobos su sulinkusiais skiedrų stogais ir pan.). Lietuvių etnografinių duomenų surinko plaukęs Nerimi 1857–1859 m. grafas K. Tiškevičius. Tačiau 1860 m. sausio 11 d. vykusiame VLAK metiniame susirinkime jis akcentavo ne kraštotyrinį šios ekspedicijos aspektą, o Neries vagos ir pakrančių, kaip laivybos objekto, tyrinėjimų praktinę naudą. Tikėjosi, kad jo surinkti duomenys pravers plėtojant laivybą Lietuvoje. Laivybos Nerimi pradininkas ir rėmėjas buvo VLAK narys Reinoldas Tyzenhauzas. 1856 m. jo nupirktas Vokietijoje garlaivis, pavadintas „Vilniumi“, buvo pritaikytas šios upės dugnui, vagai tyrinėti. Jis VLAK kraštotyrą siejo su ekonominiais ir socialiniais krašto pokyčiais bei praeities ir kasdienybės sąveika. E. Tiškevičius istorine data laikė Peterburgo-Varšuvos geležinkelio atkarpos Vilniuje atidarymą. Manė, kad 1860 m. rugsėjo 4 diena, kada pirmasis lokomotyvas sujungė Vilnių su Europa, bus įrašyta į istorijos kroniką. Šio geležinkelio tiesimo kai kurie įrankiai (pavyzdžiui, mentė), kaip istorinės reikšmės, buvo paimti į VSM rinkinius.

1856–1865 m. VLAK kasmėnesiniuose susirinkimuose skaitytų jos narių pranešimų santykis pagal tematiką – 1/3 gamtotyrinių ir 3/4 istorinių. Pastarųjų dauguma skirti Lietuvos istorijos tyrinėjimams. Tai liudijo pagrindines šios komisijos orientacijas. VLAK veiklos pagrindinį tikslą deklaravo, be minėtų anksčiau, šios komisijos ir VSM teisinių dokumentų, programos ir jos spaudos organo „Pamiętniki <...>“ 1-ojo tomo redakcinės kolegijos nariai A. H. Kirkoras, M. Balinskis, L. Kondratovičius, Matvejus Gusevas (Матве́й Матве́евич Гу́сев): Lietuvos archeologijos (suvoktos plačiąja prasme) tyrinėjimai, paremti „praeities paminklų“ – „istorinių liudininkų“ pažinimu ir apsauga, turi padėti atkurti objektyvų praeities, jos raidos vaizdą (Записки Виленской, VII). Taip pat – VLAK pirmojo archeografinio veikalo „Zbiór dyplomatów <...>“ sudarytojai, skelbę, kad dokumen-

tai – pagrindiniai istoriniai šaltiniai tautos gyvenimo „teisingiems“ bruožams atskleisti (Собраніе государственныхъ). Tokios VLAK nuostatos sutapo su Simono Daukanto požiūriu į dokumentų Lietuvos istorijai tirti rinkimą ir skelbimą: tai – „tautos istorijos kertinis akmuo, ir tuomet mūsų priešininkai nebegalės teisingiausių faktų per savo polemiką iškreipti <...>“. S. Daukantas ir linkėjo šiai komisijai būti „bešališku teisėju vertinant dokumentus <...>“ bei skelbti „tokius, kurie yra reikalingiausi teisingiems istorijos faktams išaiškinti“ (Merkys). VLAK bandė įgyvendinti S. Daukanto ir T. Narbuto dar penktojo dešimtmečio pradžioje puoselėtą idėją *patiems* leisti Lietuvos istorijos šaltinius (jie buvo sumanę seriją „Acta Lituanicum“ ar „Acta Lithuanorum“). Be to, pritarė Vilniaus universiteto profesorių pozicijai: norint pastūmėti Lietuvos istorijos mokslą į priekį, svarbu rasti naujų istorinių šaltinių ir juos publikuoti (Merkys, 82). VLAK įgyvendino E. Tiškevičiaus, Mikalojaus Malinovskio (Mikołaj Malinowski) nepavykusį sumanymą 1849 m. pradžioje išleisti Vilniaus universiteto profesoriaus Ignoto Danilavičiaus (Ignas Danilevičius, Ignacy Daniłowicz) rankraštį „Skarbiec dyplomatów <...>“ (Ogłoszenie). Ši komisija savo veikloje rėmėsi tuomet besiformavusio mokslo apie istorinius šaltinius (archeografijos) esminiu uždaviniu – skelbti autentiškus šaltinius, juos įvertinus patikimumo atžvilgiu. Taip pat sekė Imperatoriškosios archeografijos komisijos, centrinės šios srities institucijos Rusijos imperijoje (įsteigtos 1834 m. Sankt Peterburge), pavyzdžiu – publikavo autentiškus dokumentus originalo kalba su trumpais moksliniais komentarais. VLAK matė savo nišą, nors Imperatoriškoji archeografijos komisija ir publikavo Lietuvos istorijos šaltinius. VLAK teigė, kad Imperatoriškoji archeografijos komisija, skelbdama dokumentus, liudijančius valstybinius, tarptautinius santykius, nepakankamai atspindėjo Lietuvos „praeities gyvenimą“. VLAK užsibrėžė nušviesti ne tik Lietuvos politinę, bet ir kultūros istoriją. Tai buvo šios komisijos diplomatinis manevras, siekiant carinės administracijos pritarimo plėtoti archeografinę veiklą.

VLAK istorijos objekto kontekstų suvokimui galėjo turėti įtakos naujos besiformuojančios istorinės vaizduotės Europoje orientacijos, plėtotos socialinės istorijos ir kitų moderniosios istorijos kūrėjų. E. Tiškevičiaus sudarytas 1830–1855 metų svarbių, jo nuomone, faktų sąrašas parodo, kad autoriui rūpėjo platus šio laikotarpio politinis-kultūrinis-socialinis kontekstas (į jį įtraukti 1830 m. Vilniaus universiteto panaikinimas, švietimo reforma, mundurų spalva, geležinkelio planas, telegrafas, Lietuvos Statuto panaikinimas, Lietuvos gubernijų teritorijų pakeitimai, lenkų literatūros Lietuvoje įsigalėjimas, teatras Vilniuje, Semaškos intrigos, Sniadeckio laidotuvės ir kt. (*Tyszkiewicz, Treść*).

VLAK parengė du dokumentų rinkinius: iš XVI a. Lietuvos valstiečių ekonominio gyvenimo ir apie Kretingos seniūnijos Žemaitijoje liustraciją (liustracija sudaryta 1566 m., įpareigojus karaliui Žygimantui Augustui (Zigmantas Augustas, Zygmunt II August). M. Malinovskis su Adomu Zavadskiu sudarė leidinį apie Stanislavą Laskį (Stanisław Łaski), panaudoję VSM saugotą rankraštį (jis buvo rastas 1837 m. Minske, jį į VSM atidavė grafas Juozas Tiškevičius (Józef Tyszkiewicz) ir aktus iš Kurnikų knygų saugyklos (*Zavadski*). A. H. Kirkoras parengė spaudai profesoriaus Michało Homolickio, kuris buvo VLAK tikrasis narys nuo 1856 m. iki savo mirties 1861 m., istorinį veikalą „Fragmenta

Witoldowe“. Tačiau vis dėlto VLAK akivaizdų prioritetą teikė paieškoms ir publikavimui tų dokumentų, kurie atspindėjo Lietuvos politinės istorijos problemas, faktus, ypač iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Lenkijos ir Lietuvos unijos laikotarpio. Tai liudija šios komisijos parengtų dviejų dokumentų rinkinių (paskelbto I tomo ir II nepaskelbto) ir I. Danilavičiaus veikalo „Skarbiec dyplomatów <...>“ turiniai. Pastarojo veikalo du tomus sudarė 1411–1569 m. aktai ir kiti dokumentai iš Lietuvos diplomatikos (I. Danilavičius surinko maždaug 2 tūkstančių dokumentų rinkinį, tuo tenkindamas savo profesinį smalsumą bei sekdamas žymaus Livonijos šaltinių žinovo Karolio Edvardo Napierskio (Karol Edward von Napierski, 1833 m. paskelbusio dokumentų rinkinį „Historyczno-Diplomatyczny Index“, pavyzdžiu; dalį I. Danilavičiaus surinktų dokumentų iš jo našlės įsigijo E. Tiškevičius). 1858 m. publikuotame pirmajame VLAK dokumentų rinkinyje „Zbiór dyplomatów <...>“ yra 54 aktai, privilegijos, dekretai, testamentai, inventoriai ir kiti XVI a.–XVIII a. pradžios Lietuvos istorijos dokumentai. Jie buvo atrinkti iš VSM, vienuolynų bibliotekų bei archyvų: Vilniaus centrinio archyvo (VCA), Vilniaus valstybinio turto rūmų archyvo, vyriausiojo Lenkijos Karalystės archyvo, privačių grafo Vladimiro Pliaterio (Włodzimierz Stanisław Plater) ir kunigaikščio Irenėjaus Oginskio archyvų. Šio rinkinio įžangoje pateiktoje archeografijos raidos apžvalgoje ypač pabrėžiamas Motiejaus Dogelio (Maciej Dominik Dogiel), sudariusio Lietuvos ir Lenkijos istorijos šaltinių rinkinį „Codex diplomaticus“, indėlis į Lietuvos archeografijos plėtrą.

VLAK siekė, kad iš po jos sparno išaugtų archeografinė komisija. S. Daukantas ją ir vadino Archeografijos komisija. 1864 m. Šiaurės vakarų krašto valdžia, nepasinaudodama VLAK archeografinės veiklos patirtimi ir kompetencija, įsteigė Vilniaus archeografijos komisiją, kuri turėjo įgyvendinti M. Muravjovo numatytą uždavinį – sudaryti „istorines prielaidas“ įrodyti krašto rusiškumą ir senus ryšius su Rusija (Пятидесятилетія). VSM su VLAK likvidavimo ir dalies rinkinių atrankos išvežimui į Rumiancevo muziejų Maskvoje motyvus tendencingai nurodė pagrindinė amžininkų publikacija – Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašto administracijos sudarytos specialios komisijos šių organizacijų veiklos vertinimui publikuotas 1865 m. muziejaus vertybių tikrinimo ir vertinimo dienoraštis (Дневникъ заседаній). Iki XIX a. devintojo dešimtmečio rusų istoriografija pamiršto VSM su VLAK. Tik 1886 m. pasirodė rusofilinis vertinimas: esą lenkų mokslo formuotos tradicijos nutrauktos amžiams. 1908 m. lenkų kilmės muziejininkas Lietuvoje Liucijonas Edvardas Uzembla (Lucjan Edward Uzięblo) jau drįso skelbti, kad VSM su VLAK bandė tęsti caro valdžios po 1830–1831 m. sukilimo uždaryto Vilniaus universiteto tradicijas.

1867 m. įsteigtas VSMVVB akcentavo archeologijos paveldo tyrinėjimus, jo vietų, objektų evidencinio pobūdžio informacijos rinkimą, archeologijos objektų Lietuvoje kartografavimą. Šie prioritetai suaktyvėjo XIX a. 9-ajame dešimtmetyje, kai 1884–1902 m. šiame muziejuje dirbo archeologas Fiodoras Pokrovskis (Фёдор Васильевич Покровский). Tyrinėjimai tapo aktualūs 1893 m. organizavus Vilniuje IX Rusijos archeologų suvažiavimą, kurį rengė VSMVVB, taip pat Imperatoriškosios Maskvos archeologijos draugijos raginimai (rus. Императорское Московское археологическое общество) veikusias Rusijos imperijoje mokslo draugijas, muziejus sudaryti Rusijos gubernijų archeologijos

žemėlapius. Minėto suvažiavimo proga F. Pokrovskis išleido Vilniaus gubernijos archeologijos žemėlapį (Покровский, 1893). Vėliau F. Pokrovskis sudarė ir išleido Gardino bei Kauno gubernijų archeologijos žemėlapius (Покровский, 1895, 1899). Šie žemėlapiai aprėpė beveik visos etnografinės Lietuvos archeologinio paveldo topografiją. Šiems žemėlapiams surinkti žinias, pagal specialią anketą objektams aprašyti buvo pasitelkti vietos mokytojai, valdininkai, stačiatikių dvasininkai. Šie archeologijos kartografavimo darbai buvo traktuojami kaip muziejaus planiniai ir finansuoti kuruojančios muziejų su biblioteka vietos valdžios švietimo struktūros. Tokie tyrimai atgaivino mintį, kurią skelbė 1865 m. sudaryta komisija, VSM su VLAK likviduoti, kad būtų galima įsteigti Vilniuje valstybinę archeologijos komisiją, kuri tyrinėtų krašto istoriją. Tačiau jos sudaryti nepavyko (Keršytė, 2009).

XIX a. 2-ojoje pusėje Lietuvoje muziejai formavo specifinės profesinės muziejininkystės literatūros, priskiramos tradicinei klasifikacijai, proveržį. Leido muziejų veiklai apibūdinti informacinio pobūdžio leidinius: rinkinių katalogus, eksponatų reprezentacijos albumus (VSM – (Museum Archeologiczne), VSMVVB – (Виленский музей древностей)), ataskaitas (pavyzdžiui, VSMVVB kasmet skelbtas specialiame leidinyje *Отчет Виленской Публичной библиотеки и музея*). Amžininkai paskelbė periodikoje nemažai aprašymų, žinučių apie veikusius muziejus Lietuvoje (pavyzdžiui, archeologo, muziejininko A. Tautavičiaus rinktoje istoriografijos šaltinių apie VSM su VLAK kartotekoje nurodoma jų apie šimtas pozicijų). Plačiai žinomi amžininkų leidiniai, kontroversiškai vertinę VSM ir VLAK veiklą: A. H. Kirkoro pozityvūs vertinimai VSM su VLAK, kaip objektyvios mokslo institucijos (Kirkor, 1991), bei carinės valdžios sudarytos komisijos VSM su VLAK veiklai tikrinti skelbta ideologizuota kritika (Дневникъ заседаній).

XIX–XX a. sandūroje „Aušros“ lituanistinis sąjūdis suaktyvino tautotyros siekimus, formavo etnokultūrinio fundamentalizmo koncepciją ir programą, kurią plėtojo vėliau LMD (1907–1940) ir nepriklausomos Lietuvos Respublikos muziejai, tad galima teigti, kad buvo akstinu ir naujiems mentaliniams Lietuvos muzeologijos aspektams. 1883 m. J. Basanavičiaus skelbtas „Aušros“ pirmo numerio įžangoje tautinio atgimimo *credo* apibrėžė tautos paveldo suvokties etnokultūrines fundamentalistines orientacijas (*wisa musu gimine (tauta) turetų atminti ir pažinti praejusi laiką <...> Musu tad ipatingiausias ir didziausias rupestis bus duoti pažinti musu broliams Lietuwoj nusidawima senowes gadines ir weikalu musu garbingu sentewiu <...> mes ne užsimirszime rinkti ir apraszineti wisokius lietuwiszkus senowes paminklus ir liekanas (kas liko), isz kuriu galima pažinti giwenimą, budą, dabą, senowiszką tikibę musu seneliu. To delei rinkejai dainu, pasaku ir tt. paminklu pagal wertibę ir swarbumą ras musu laikrasztije wietos sawo darbams*) (Basanavičius, 1883). Lietuviškoje periodikoje daugėjo rašinių etninio paveldo temomis. Nuo 1907 m. etnokultūrinio fundamentalizmo pozicijas plėtojo ir tvirtino LMD. Jai formuoti muzeologinę profesinę literatūrą, kaip ir patį *tautos* ar *lietuvių tautinį* muziejų, buvo nepalankios istorinės aplinkybės. Neišleista tradicinių profesinių muziejų leidinių: katalogų, reprezentacinių eksponatų atvaizdų albumų. Panaši ir lenkų Mokslo bičiulių draugijos (Towarzystwo Przyjaciół nauk, TPN, 1907–1940) muzeologinės profesinės literatūros situacija pirmąjį šios draugijos veiklos

dešimtmetį. Galimybės LMD ir TPN muziejinių veiklų pristatymo šių draugijų tęstiniuose leidiniuose (LMA – *Lietuvių tauta*, TPN – *Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*) priminė būdingą VSMVVB veiklos rezultatų pateikimo visuomenei atvejį publikuotose VVB metinėse ataskaitose.

XIX a. 2-ojoje pusėje–XX a. pradžioje Lietuvoje formuoti esminiai muzeologijos tyrimų, literatūros bruožai:

- publicistikos apie muziejų recepciją intensyvėjimas,
- tradicinės profesinės muziejų literatūros (katalogų, eksponatų albumų, veiklos ataskaitų) leidimas,
- paribiniai muziejininkystės ir archeologijos, archeografijos tyrinėjimai ir jų leidiniai.
- 1918–1940 m. Lietuvoje aktualintos pagrindinės muziejininkystės tyrimų, literatūros tematikos:
- išvežtų vertybių susigrąžinimo,
- tautos ir kraštotyros muziejų koncepcijų, organizavimo,
- muziejų, paveldo teisės, sistemos valdymo paieškų,
- muziejų raidos.

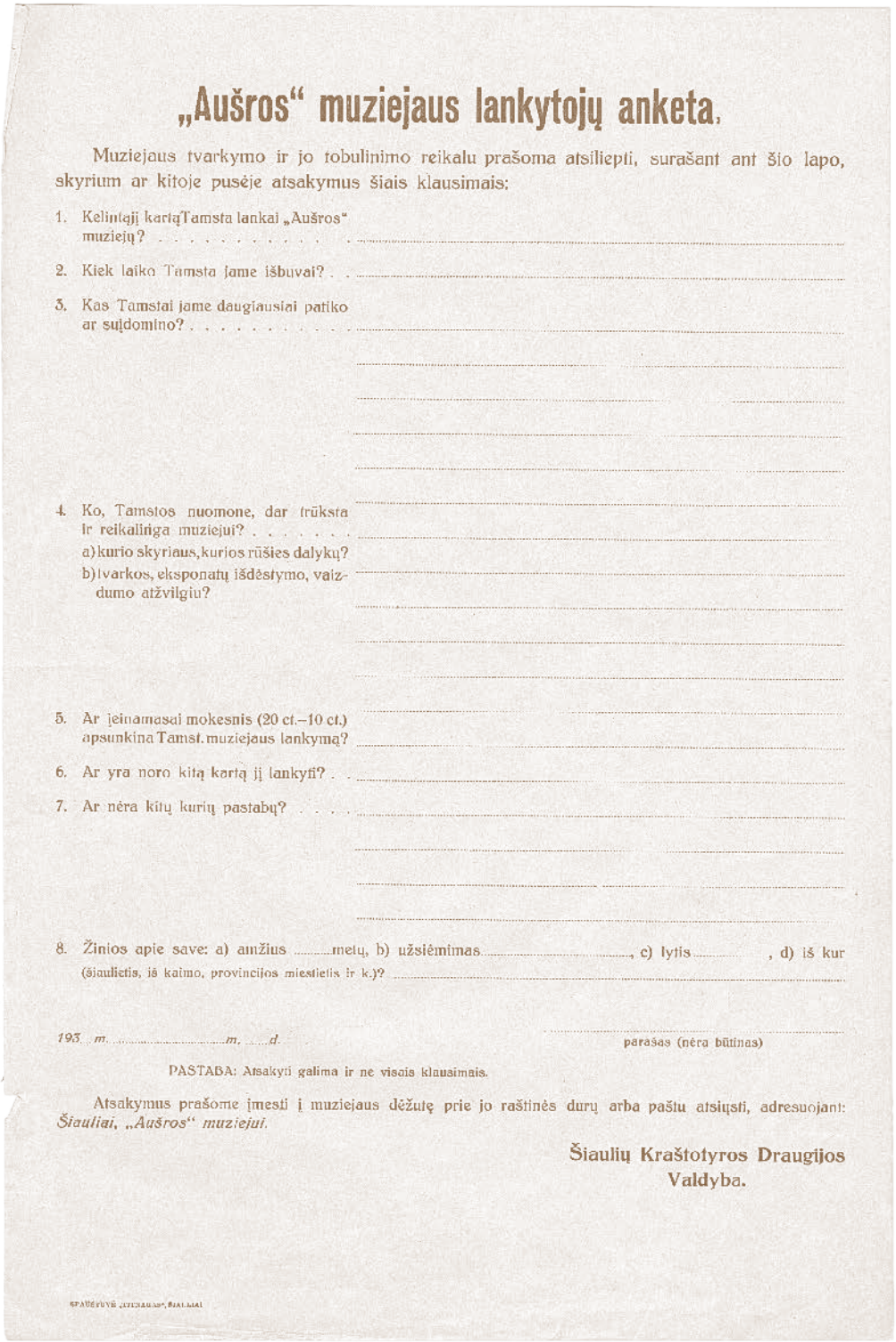
XX a. 2-ojo dešimtmečio pradžioje Lietuvai siekus atgauti iš Rusijos savo muziejų, archyvų, bibliotekų turtus bei kūrusis viešiems muziejams, gausėjo publikacijų iš istorinės bei taikomosios muzeologijų problematikos. 1921, 1922, 1923 m. P. Galaunės, kuris nuo 1917 m. rūpinosi vertybių sugrąžinimo Lietuvai klausimais, skelbtos publikacijos muziejinių vertybių revindikcijos klausimais buvo vienos iš pirmųjų šios problematikos istoriografijos pozicijų (pirmoji pozicija galėjo būti, jei būtų publikuoti XIX a. viduryje E. Tiškevičiaus bandymai sudaryti išvežtų iš Lietuvos paveldo turtų sąrašą, o traktuojama kaip pirmoji šios problematikos istoriografijos pozicija – 1907 m. žurnalo „Золотое руно“ 11–12 numerio rašinys, kur buvo motyvuota, kad VSMVVB, 1867 m. gavęs paliktas VSM vertybes, tikisi atgauti ir 1868 m. išvežtąsias į Rumiancevo muziejų (Keršytė, 2011). Tokius siekius provokavo tuo laiku susibūrusių lietuvių ir lenkų mokslo draugijų interesai tyrinėti, skelbti, rodyti muziejiškai Lietuvos istorijos ir paveldo raiškas, faktus, o ypač lenkų TPN užsibrėžtas tikslas tęsti VSM ir VLAK tradicijas).

Lietuvos Respublikoje (1918–1940) vykęs visuomeninių muziejų organizacijos bumas (pasak P. Galaunės, *muziejomanijai*) neišvengiamai paskatino viešai diskutuoti spaudoje muziejų organizacijos, kultūrinės-socialinės misijos klausimais. Dominavo dviejų sąlygiškų muzeologijos centrų – Šiaulių „Aušros“ ir VDKM – vadovų P. Bugailiškio ir P. Galaunės probleminio turinio muziejininkystės publikacijos. Jie tuo laiku spaudoje gvildeno opias tautos ir kraštotyros muziejų koncepcijų, misijų, kultūrinių-socialinių vaidmenų sampratų problemas. Šių muziejų organizavimas išreiškė pagrindines tarpukario Lietuvoje muziejų raidos tendencijas. P. Galaunė, svarstydamas tautos muziejaus koncepciją (jo organizavimas dėl ilgametės Rusijos imperijos okupacijos vėlavo apie šimtą metų, palyginti su Vakarų Europos kraštais), rėmėsi naujomis Vakarų muzeologijos nuostatomis apie muziejų sociokultūrinę misiją. Naują modernaus muziejaus misiją tuo metu geriausiai pasaulyje reprezentavo Belgijos nacionalinis muziejus (Meno ir istorijos muziejus Briuselyje). Jo

pavyzdžiu buvo pertvarkoma Europos muziejų veikla (Galaunė, 1932). Plačiai skleistas Lietuvos Respublikos spaudoje tautos muziejaus P. Galaunės ir kitų sampratas yra įvertinusi N. Keršytė savo ankstesniuose Lietuvos muziejų istorijos tyrinėjimuose. O čia svarbu pabrėžti, kad plati tautos muziejaus klausimu tarpukario istoriografija paryškino muzeologijos raidos Lietuvoje aspektą: muzeologijos ir politikos, ideologijos supynimą (vėliau sovietinės Lietuvos muzeologijai ši paradigma prisegs epitetą *tarybinės* muzeologijos (P. van Menschas pavadino, kaip anksčiau minėta, Sovietų Sąjungos ir jos įtakos arealo muzeologiją *sovietine* muzeologija).

P. Bugailiškio publikacijos, skirtos kraštotyros muziejaus koncepcijos sampratai, paremtos lenkų, vokiečių, skandinavų muziejinės praktikos patirtimis bei Lietuvos muziejinių kontekstų poreikių. Jo požiūriui įtakos turėjo puoselėtos etnokultūrinio fundamentalizmo orientacijos, būtinybė tyrinėti tautos savastį. Jis apibūdino kraštotyros muziejų kaip krašto ikonografinę monografiją, kurios reikšmingiausias bruožas – valstiečių buities atspindėjimas, o vokiečių, anglų, lenkų krašto muziejaus (*Heimatmuseum, homeland, local history museum, regionalne muzeum*) sampratos pabrėžė ir kitus tokio muziejaus turinio, erdvių naratyvus (Bugailiškis, 1935). P. Bugailiškio ir kitų lietuviškojo kraštotyros muziejaus modelio svarstytojų, kurie nebuvo profesionalūs muziejininkai ar tyrinėtojai, o dažniausiai pedagogai, patriotinių organizacijų nariai, požiūriai, vaizdiniai, kraštotyros muziejų koncepcijos, neretai apipintos patriotinių jausenų žodynu (pavyzdžiui, 1929 m. Mažeikių apskrities senovės pažinimo mėgėjų kuopa pavadino savo burtą muziejų Mažeikių Vytauto Didžiojo archeologiniu ir etnografiniu laisvės muziejumi (Keršytė, 2003, 139) ir laviravo tarp muziejų *saugotuvių* (taip kai kurios krašto draugijos vadino savo muziejus) ir muziejaus, liaudies *mokyklos*, diskurso sampratos.

1918–1940 m. Lietuvoje muzeologijos pobūdį charakterizavo ir jos su etnine kultūra, kraštotyra susiję simbioziniai interesai, tyrinėjimai, publikacijos. XX a. meno istorikas, filosofas Povilas Viktoras Reklaitis pabrėžė, kad iki 1940 m. Lietuvoje nacionalinis judėjimas tęsė „aušrininkų“ sampratų apie tautos kultūros formavimo programos tradicijas (Reklaitis). Tiesa, Vytautas Bičiūnas kritikavo kultūrinių orientacijų apribojimą tautodailės, etnografijos rėmais: „Toliau kryžių ir juostų mes savo tautiškume ir nenueidavom“ (Bičiūnas). Mikalojaus Konstantino Čiurlionio galerija (1921–1934) ir kiti krašto muziejai sureikšmino lietuvių tautodailės tyrimų ir muziejinių fiksavimų svarbą. P. Galaunė akcentavo kryžių Lietuvoje tyrimų ir fiksavimų tradiciją, pažymėjo, kad kryžiai patraukė ne tik savų, bet ir kitataučių tyrėjų dėmesį (minėjo Vandaliną Šukevičių (Wandalin Szukiewicz), M. Brensztejną ir kitus) (Galaunė). P. Galaunė vertino kryžius panašiai kaip Adomas Varnas, kryžių vaizdų Lietuvoje žymus dokumentuotojas ir jų vaizdų dviejų albumų sudarytojas, – tai ypatingi lietuvių tautodailės reiškiniai. XX a. 3-iajame dešimtmetyje skleistas A.Varno sumanymas įkurti kryžių muziejų nebuvo paremtas ir įgyvendintas. Nuo 1934 m. muzeologijos ryšių su etnine kultūra, kraštotyra tendencijas stiprino periodinio žurnalo „Gimtasai kraštas“ (1934–1943 m.) publikacijos. Šį žurnalą leido Šiaulių kraštotyros draugija ir „Aušros“ muziejus, paskatinti Lietuvos muziejininkų ir kraštotyrininkų suvažiavimo, vykusio 1933 m. birželio 10–11 d. Šiauliuose, nutarimo. Žurnalo „Gimtasai kraštas“ per

„Aušros“ muziejaus lankytojų anketa.

Muziejaus tvarkymo ir jo tobulinimo reikalu prašoma atsiliepti, surašant ant šio lapo, skyrium ar kitoje pusėje atsakymus šiais klausimais:

1. Kelintąjį kartą Tamsta lankai „Aušros“ muziejų? . . . . . .
2. Kiek laiko Tamsta jame išbuvai? . .
3. Kas Tamstai jame daugiausiai patiko ar sudomino? . . . . . .
4. Ko, Tamstos nuomone, dar trūksta ir reikalinga muziejui? . . . . . .
   a) kurio skyriaus, kurios rūšies dalykų?
   b) tvarkos, eksponatų išdėstymo, vaizdumo atžvilgiu?
5. Ar įeinamasai mokesnis (20 ct.–10 ct.) apsunkina Tamst. muziejaus lankymą?
6. Ar yra noro kitą kartą jį lankyti? . .
7. Ar nėra kitų kurių pastabų? . . . .
8. Žinios apie save: a) amžius .....metų, b) užsiėmimas....., c) lytis....., d) iš kur (šiaulietis, iš kaimo, provincijos miestelis ir k.)? .....

193 . m. .....m. . . d.

parašas (nėra būtinas)

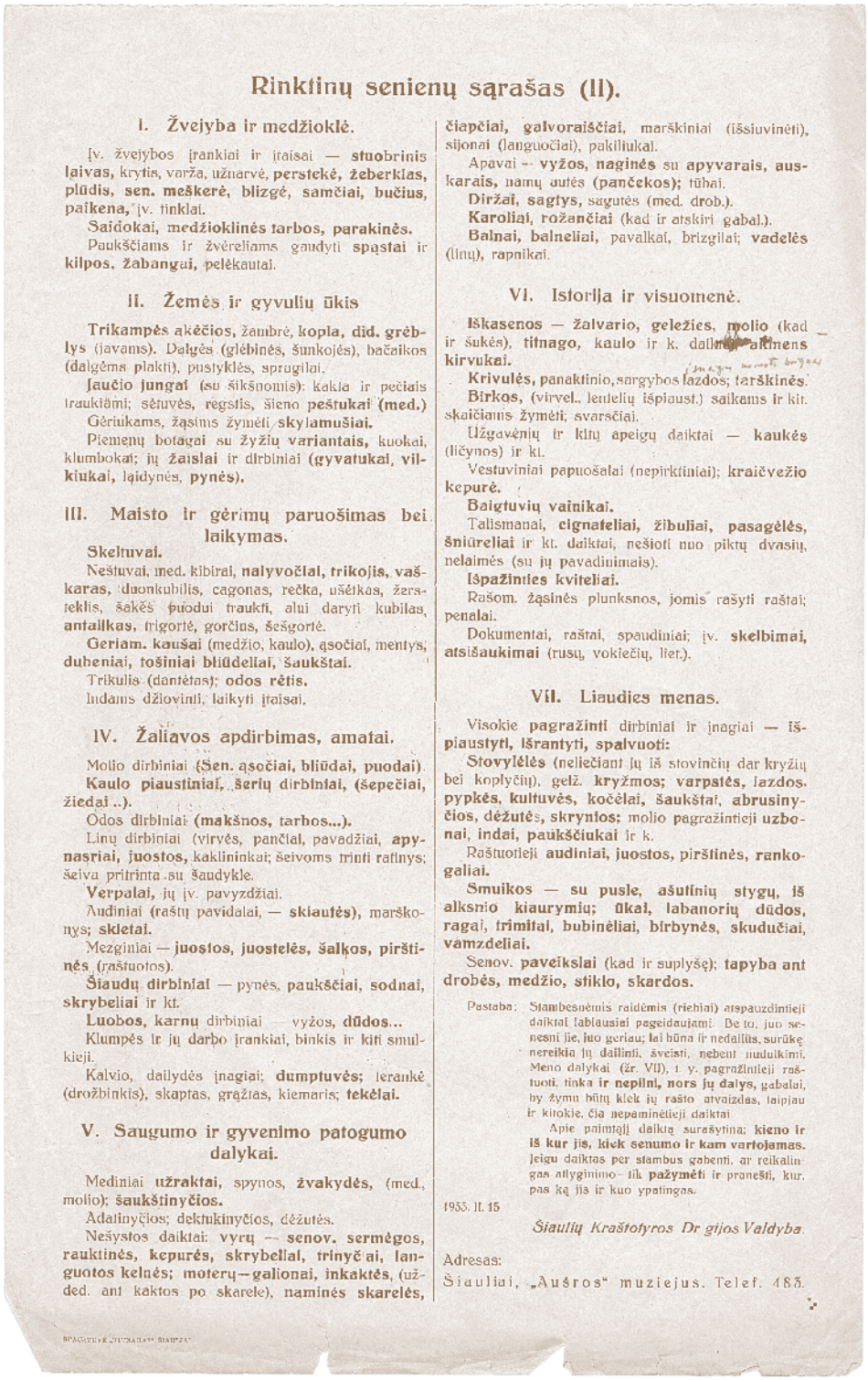
PASTABA: Atsakyti galima ir ne visais klausimais.

Atsakymus prašome įmesti į muziejaus dėžutę prie jo raštinės durų arba paštu atsiųsti, adresuojant: *Šiauliai, „Aušros“ muziejui.*

Šiaulių Kraštotyros Draugijos Valdyba.

10. Šiaulių „Aušros“ lankytojų anketa. XX a. 4-asis dešimtmetis.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniai, I-S2246.

Rinktinų senienų sąrašas (II).

I. Žvejyba ir medžioklė.

Įv. žvejybos įrankiai ir įtaisai — **stuobrinis laivas,** krytis, varža, užnarvė, **perstekė, žeberklas, plūdis, sen. meškerė, blizgė, samčiai, bučius,** paikena, įv. tinklai.

Saidokai, medžioklinės tarbos, parakinės.

Paukščiams ir žvėreliams gaudyti spąstai ir **kilpos, žabangai,** pelėkautai.

II. Žemės ir gyvulių ūkis

Trikampės akėčios, žambrė, **kopla, did. grėblys** (javams). Dalgės (glėbinės, šunkojės), bačaikos (dalgėms plakti), pustyklės, sprugilai.

Jaučio jungai (su šikšnomis): kakla ir pečiais traukiami; sėtuvės, regstis, šieno **peštukai (med.)**

Gėrikams, žąsims žymėti **skylamušiai.**

Piemenų botagai su žyžiu **variantais,** kuokai, klumbokai; jų **žaislai** ir dirbiniai **(gyvatukai, vilkiukai,** ląidynės, **pynės).**

III. Maisto ir gėrimų paruošimas bei laikymas.

Skeltuvai.

Neštuvai, med. kibirai, **nalyvočiai, trikojis, vaškaras,** duonkubilis, cagonas, rečka, ušėlkas, žerstekliš, šakės puodui traukti, alui daryti kubilas, **antalkas,** trigortė, gorčius, šešgortė.

Geriam. kaušai (medžio, kaulo), ąsočiai, mentys, **dubeniai, tošiniai bliūdeliai, šaukštai.**

Trikulis (dantėtas); **odos rėtis.**

Indams džiovinti, laikyti įtaisai.

IV. Žaliavos apdirbimas, amatai.

Molio dirbiniai **(Sen. ąsočiai, bliūdai, puodai).**

Kaulo piaustiniai, šerių dirbiniai, (šepečiai, žiedai ..).

Odos dirbiniai **(makšnos, tarbos...).**

Linų dirbiniai (virvės, pančiai, pavadžiai, **apynasriai, juostos,** kaklininkai; šeivoms trinti ratinys; šeiva pritrinta su šaudykle.

Verpalai, jų įv. pavyzdžiai.

Audiniai (raštų pavidalai, — **skiautės),** marškonys; **skietai.**

Mezginiai — **juostos, juostelės, šalkos, pirštinės** (raštuotos).

Šiaudų dirbiniai — pynės, **paukščiai, sodnai, skrybeliai** ir kt.

Luobos, karnų dirbiniai — vyžos, **dūdos...**

Klumpės ir jų darbo įrankiai, binkis ir kiti smulkieji.

Kalvio, dailydės įnagiai; **dumptuvės;** leranke (drožbinkis), skaptas, grąžtas, kiemaris; **tekėlai.**

V. Saugumo ir gyvenimo patogumo dalykai.

Mediniai **užraktai,** spynos, **žvakydės,** (med., molio); **šaukštinyčios.**

Adatinyčios; dekutkinyčios, dėžutės.

Nešystos daiktai: **vyrų — senov. sermėgos, rauktinės, kepurės, skrybeliai, trinyčiai, languotos kelnės; moterų—galionai, inkaktės,** (užded. ant kaktos po skarele), **naminės skarelės, čiapčiai, galvoraiščiai,** marškiniai (išsiuvinėti), sijonai (languočiai), pakiliukai.

Apavai — **vyžos, naginės** su **apyvarais, auskarais,** namų autės **(pančekos);** tūbai.

Diržai, sagtys, sagutės (med. drob.).

Karoliai, rožančiai (kad ir atskiri gabal.).

Balnai, balneliai, pavalkai, brizgilai; **vadelės** (linų), rapnikai.

VI. Istorija ir visuomenė.

Iškasenos — žalvario, geležies, molio (kad ir šukės), **titnago, kaulo** ir k. dailiai **apkmens kirvukai.**

Krivulės, panaktinio, sargybos lazdos; **tarškinės.**

Birkos, (virvel., lentelių išpiaust.) saikams ir kit. skaičiams žymėti; svarsčiai.

Užgavėnių ir kitų apeigų daiktai — **kaukės** (ličynos) ir kt.

Vestuviniai papuošalai (nepirktiniai); **kraičvežio kepurė.**

Baigtuvių vainikai.

Talismanai, **cignateliai, žibuliai, pasagėlės, šniūreliai** ir kt. daiktai, nešioti nuo piktų dvasių, nelaimės (su jų pavadinimais).

Išpažinties kviteliai.

Rašom. žąsinės plunksnos, jomis rašyti raštai; penalai.

Dokumentai, raštai, spaudiniai; įv. **skelbimai, atsišaukimai** (rusų, vokiečių, liet.).

VII. Liaudies menas.

Visokie **pagražinti** dirbiniai ir įnagiai — **išpiaustyti, išrantyti, spalvuoti:**

Stovylėlės (neliečiant jų iš stovinčių dar kryžių bei koplyčių), gelž. **kryžmos; varpstės, lazdos, pypkės, kultuvės, kočėlai, šaukštai, abrusinyčios, dėžutės, skrynios;** molio pagražintieji **uzbonai, indai, paukščiukai** ir k.

Raštuotieji **audiniai, juostos,** pirštinės, **rankogaliai.**

Smuikos — su pusle, ašutinių stygų, iš alksnio kiaurymių; ūkai, labanorių dūdos, ragai, trimitai, bubinėliai, birbynės, skudučiai, vamzdeliai.

Senov. **pavelkslai** (kad ir suplyšę); **tapyba ant drobės, medžio, stiklo, skardos.**

Pastaba: Stambesnėmis raidėmis raidėmis (riebiai) atspauzdintieji daiktai labiausiai pageidaujami. Be to, juo senesni jie, juo geriau; lai būna ir nedailūs, surūkę nereikia jų dailinti, šveisti, nebent nudulkinti. Meno dalykai (žr. VII), t. y. pagražintieji raštuoti, tinka **ir nepilni, nors jų dalys,** gabalai, by žymu būtų kiek jų rašto atvaizdas, laipiau ir kitokie. Čia nepaminėtieji daiktai

Apie paimtąjį daiktą surašytina: **kieno ir iš kur jis, kiek senumo ir kam vartojamas.** Jeigu daiktas per stambus gabenti, ar reikalingas atlyginimo— tik **pažymėti** ir pranešti, kur, pas ką jis ir kuo ypatingas.

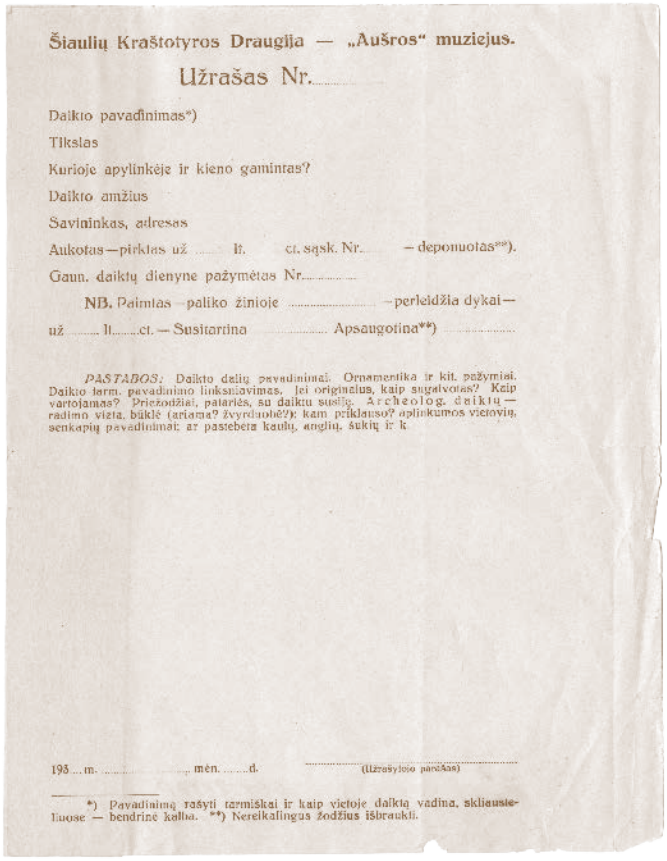
1933. II. 15

Šiaulių Kraštotyros Dr gijos Valdyba.

Adresas:
Šiauliai, „Aušros" muziejus. Telef. 185.

11. Šiaulių kraštotyros draugijos valdybos parengtas „Rinktinų senienų sąrašas".

1933 m. Šiaulių „Aušros" muziejaus rinkiniai, I-S2134.

Šiaulių Kraštotyros Draugija — „Aušros“ muziejus.

Užrašas Nr.....

Daikto pavadinimas*)

Tikslas

Kurioje apylinkėje ir kieno gamintas?

Daikto amžius

Savininkas, adresas

Aukotas—pirktas už ..... lt. ..... ct. sąsk. Nr. ..... — deponuotas**).

Gaun. daiktų dienyne pažymėtas Nr.....

NB. Paimtas—paliko žinioje ..... —perleidžia dykai—

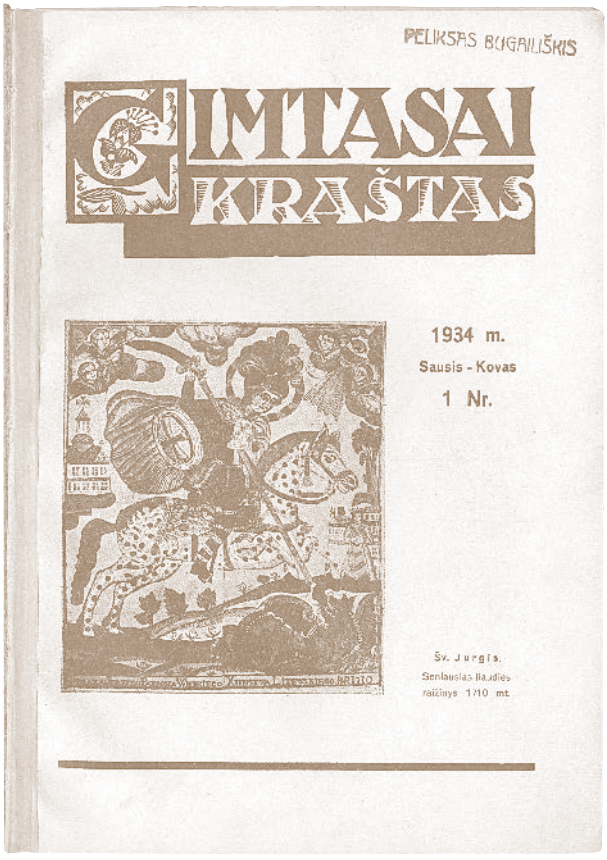
už ..... lt. ..... ct. — Susitartina ..... Apsaugotina**) .....

PASTABOS: Daikto dalių pavadinimai. Ornamentika ir kit. požymiai. Daikto larm. pavadinimo linksniavimas. Ar originalus, kaip augalvotas? Kaip vartojamas? Priežodžiai, patarlės, su daiktu susiję. Archeolog. daiktų — radimo vieta, būklė (ariama? žvyrduobėj?); kam priklauso? aplinkumos vietovių, senkapių pavadinimai; ar pastebėta kaulų, anglių, šukių ir k.

195 ... m. ..... mėn. ..... d. .....
(Užrašytojo parašas)

*) Pavadinimą rašyti tarmiškai ir kaip vietoje daiktą vadina, skliausteliuose — bendrinė kalba. **) Nereikalingus žodžius išbraukti.

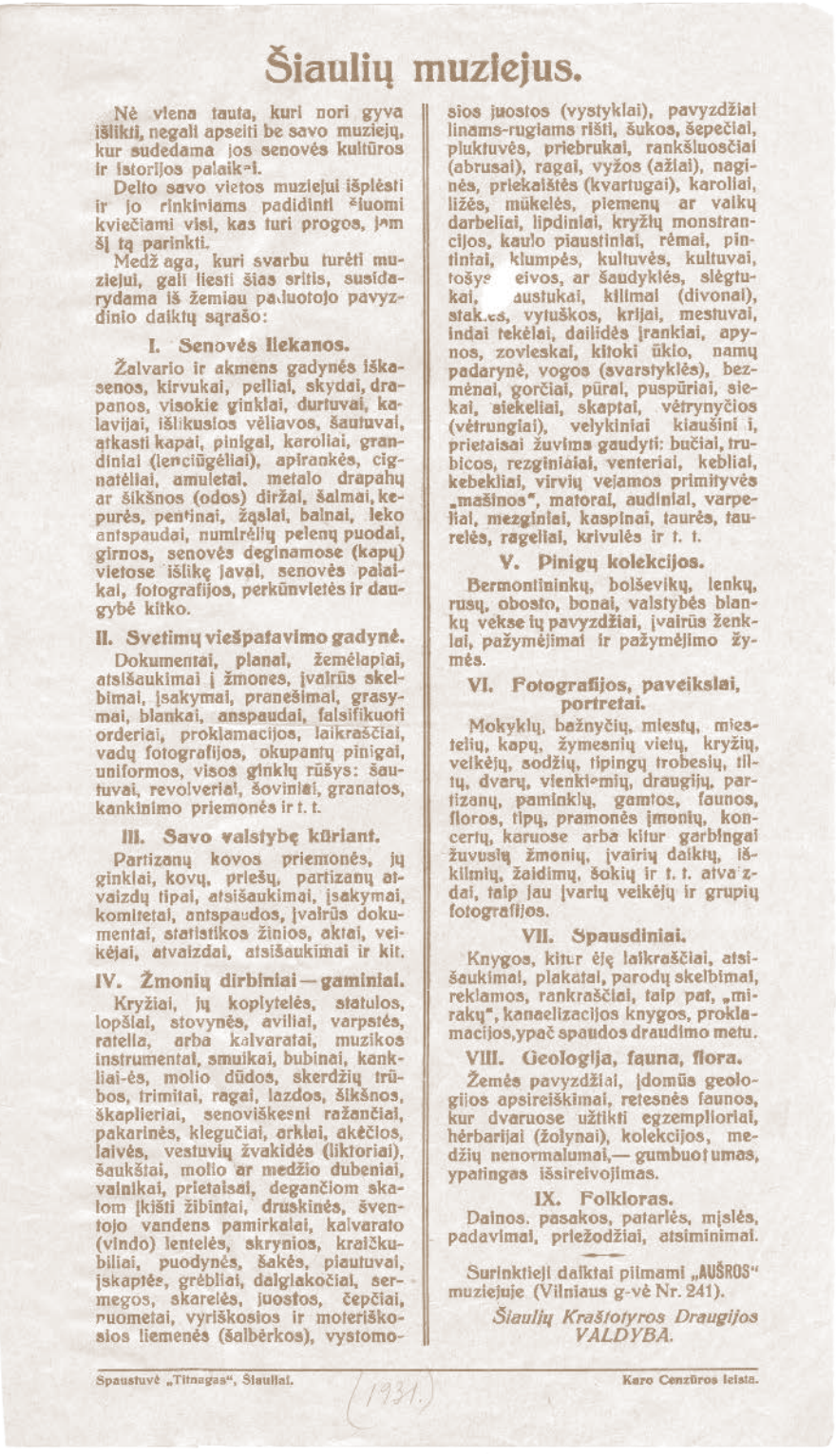
12. Pirminio eksponato aprašymo forma.
XX a. 4-asis dešimtmetis. Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniai, I-S2171.

13. Leidinys „Gimtasai kraštas“.
1933 m. Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniai, I-S3613.

dešimt metų išleistame 31 numeryje vis dėlto esama daugiausia faktologinio pobūdžio publikacijų, skirtų kraštotyros problemoms.

Jo leidėjai akcentavo šio žurnalo misiją: padėti nustatyti kraštotyros, „senovės apsaugos“ gaires ir metodus ir raginti valdžią, kad ši bent kiek rūpintųsi tautos gyvybiniu reikalu – tautotyra ir kultūros paminklų apsauga („*10 metų*“). Kiti pabrėžė šio žurnalo naudą savamoksliams etnologams ir kraštotyrininkams (Šiukščienė). 1941 m. šis žurnalas su „Aušros“ muziejumi buvo patekę į LSSR Mokslų akademijos Etnologijos instituto globą. Iš publikuotų muzeologijos problematikos rašinių žurnale „Gimtasai kraštas“ galima pabrėžti Juozo Lingio, studijavusio Švedijoje etnologiją, publikaciją, kuri supažindino Lietuvos muziejininkus su užsienio kultūros istorinių muziejų organizavimo, rinkinių tvarkymo nuostatomis (Lingis). XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Šiaulių „Aušros“ ir VDKM buvo sukaupę didelę muziejinės metodikos iš įvairių Vakarų Europos kraštų patirtį, vadovavosi mokslinio darbo metodais ir juos skleidė spaudiniuose ir kursuose kitiems muziejams. Šiaulių „Aušros“ muziejus siekė muziejininkystės centro statuso. Jo sukurta metodika pagal geriausius to meto užsienio muziejinės metodikos pavyzdžius rėmėsi kiti Lietuvos kraštotyros muziejai. O VDKM buvo faktinis, teisiškai reglamentuotas Lietuvos muziejininkystės centras, kurio nurodymų turėjo paisyti ir Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Šiaulių muziejus.

Nė viena tauta, kuri nori gyva išlikti, negali apseiti be savo muziejų, kur sudedama jos senovės kultūros ir istorijos palaik-i.

Delto savo vietos muziejui išplėsti ir jo rinkiniams padidinti šiuomi kviečiami visi, kas turi progos, jam šį tą parinkti.

Medž aga, kuri svarbu turėti muziejui, gali liesti šias sritis, susidarydama iš žemiau paduotojo pavyzdinio daiktų sąrašo:

I. Senovės liekanos.

Žalvario ir akmens gadynės iškasenos, kirvukai, peiliai, skydai, drapanos, visokie ginklai, durtuvai, kalavijai, išlikusios vėliavos, šautuvai, atkasti kapai, pinigai, karoliai, grandiniai (lenciūgėliai), apirankės, cignatėliai, amuletai, metalo drapanų ar šikšnos (odos) diržai, šalmai, kepurės, pentinai, žąslai, balnai, leko antspaudai, numirėlių pelenų puodai, girnos, senovės deginamose (kapų) vietose išlikę javai, senovės palaikai, fotografijos, perkūnvietės ir daugybė kitko.

II. Svetimų viešpatavimo gadynė.

Dokumentai, planai, žemėlapiai, atsišaukimai į žmones, įvairūs skelbimai, įsakymai, pranešimai, grasymai, blankai, anspaudai, falsifikuoti orderiai, proklamacijos, laikraščiai, vadų fotografijos, okupantų pinigai, uniformos, visos ginklų rūšys: šautuvai, revolveriai, šoviniai, granatos, kankinimo priemonės ir t. t.

III. Savo valstybę kuriant.

Partizanų kovos priemonės, jų ginklai, kovų, priešų, partizanų atvaizdų tipai, atsišaukimai, įsakymai, komitetai, antspaudos, įvairūs dokumentai, statistikos žinios, aktai, veikėjai, atvaizdai, atsišaukimai ir kit.

IV. Žmonių dirbiniai — gaminiai.

Kryžiai, jų koplytėlės, statulos, lopšiai, stovynės, aviliai, varpstės, ratelis, arba kalvaratai, muzikos instrumentai, smuikai, bubinai, kankliai-ės, molio dūdos, skerdžių trūbos, trimitai, ragai, lazdos, šikšnos, škaplieriai, senoviškesni ražančiai, pakarinės, klegučiai, arkliai, akėčios, laivės, vestuvių žvakidės (liktoriai), šaukštai, molio ar medžio dubeniai, vainikai, prietaisai, degančiom skalom įkišti žibintai, druskinės, šventojo vandens pamirkalai, kalvarato (vindo) lentelės, skrynios, kraičkubiliai, puodynės, šakės, piautuvai, įskaptės, grėbliai, dalgiakočiai, sermegos, skarelės, juostos, čepčiai, ruometai, vyriškosios ir moteriškosios liemenės (šalbėrkos), vystomosios juostos (vystyklai), pavyzdžiai linams-rugiams rišti, šukos, šepečiai, pluktuvės, priebrukai, rankšluosčiai (abrusai), ragai, vyžos (ažiai), naginės, priekalštės (kvartugai), karoliai, ližės, mūkelės, piemenų ar vaikų darbeliai, lipdiniai, kryžių monstrancijos, kaulo piaustiniai, rėmai, pintiniai, klumpės, kultuvės, kultuvai, tošyn eivos, ar šaudyklės, slėgtukai, austukai, kilimai (divonai), stak.es, vytuškos, krijai, mestuvai, indai tekėlai, dailidės įrankiai, apynos, zovieskai, kitoki ūkio, namų padarynė, vogos (svarstyklės), bezmėnai, gorčiai, pūrai, puspūriai, siekai, siekeliai, skaptai, vėtrynyčios (vėtrungiai), velykiniai kiaušini i, prietaisai žuvims gaudyti: bučiai, trubicos, rezginiaiai, venteriai, kebliai, kebekliai, virvių vejamos primityvės „mašinos", matorai, audiniai, varpeliai, mezginiai, kaspinai, taurės, taurelės, rageliai, krivulės ir t. t.

V. Pinigų kolekcijos.

Bermontininkų, bolševikų, lenkų, rusų, obosto, bonai, valstybės blankų vekse ių pavyzdžiai, įvairūs ženklai, pažymėjimai ir pažymėjimo žymės.

VI. Fotografijos, paveikslai, portretai.

Mokyklų, bažnyčių, miestų, miestelių, kapų, žymesnių vietų, kryžių, velkėjų, sodžių, tipingų trobesių, tiltų, dvarų, vienkiemių, draugijų, partizanų, paminklų, gamtos, faunos, floros, tipų, pramonės įmonių, koncertų, karuose arba kitur garbingai žuvusių žmonių, įvairių daiktų, iškilmių, žaidimų, šokių ir t. t. atvaizdai, talp jau įvarių velkėjų ir grupių fotografijos.

VII. Spausdiniai.

Knygos, kitur ėję laikraščiai, atsišaukimai, plakatai, parodų skelbimai, reklamos, rankraščiai, talp pat, „mirakų", kanalizacijos knygos, proklamacijos, ypač spaudos draudimo metu.

VIII. Geologija, fauna, flora.

Žemės pavyzdžiai, įdomūs geologijos apsireiškimai, retesnės faunos, kur dvaruose užtikti egzemplioriai, herbarijai (žolynai), kolekcijos, medžių nenormalumai,— gumbuotumas, ypatingas išsireivojimas.

IX. Folkloras.

Dainos, pasakos, patarlės, mįslės, padavimai, priežodžiai, atsiminimai.

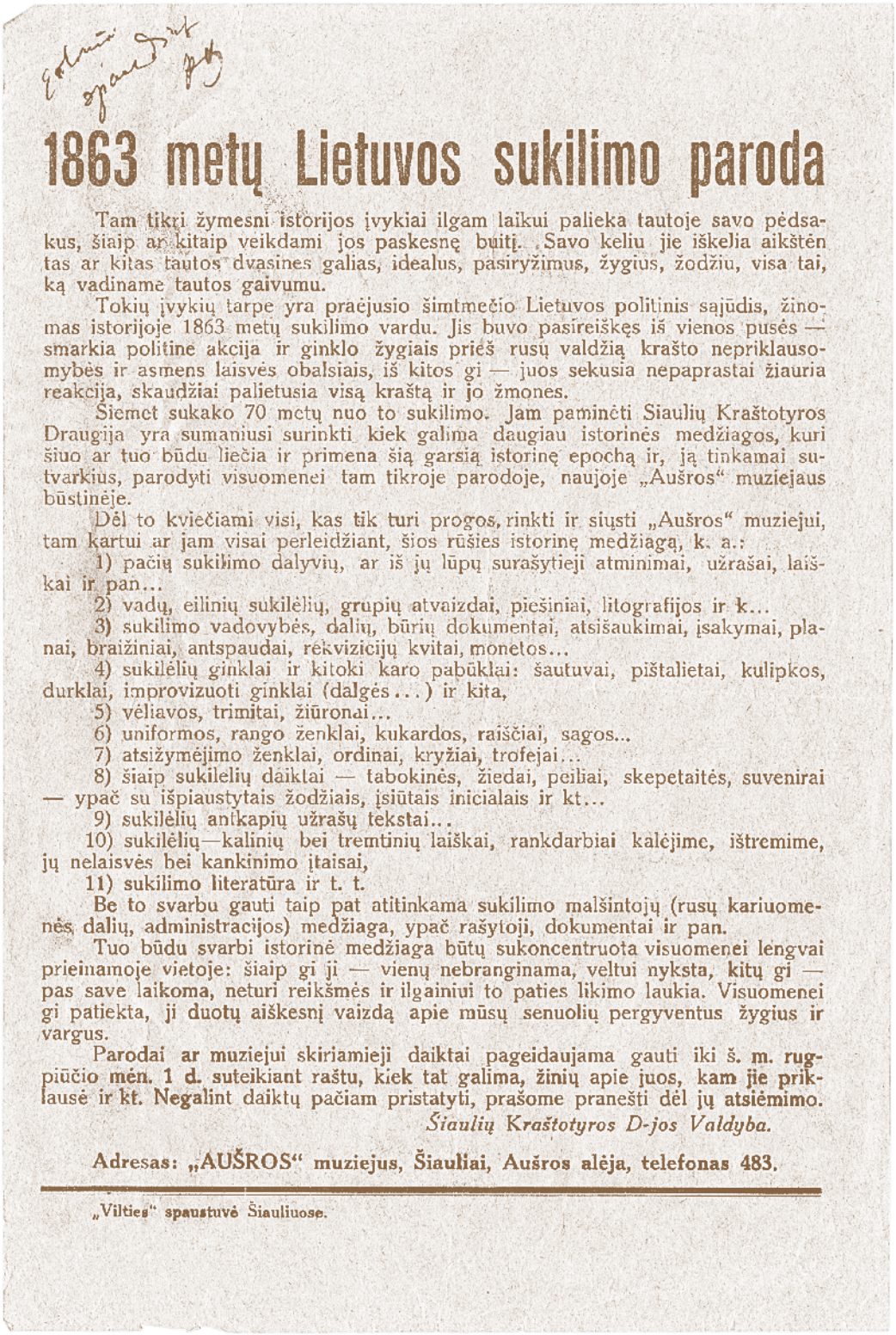
Surinktieji daiktai priimami „AUŠROS" muziejuje (Vilniaus g-vė Nr. 241).

Šiaulių Kraštotyros Draugijos VALDYBA.

Spaustuvė „Titnagas", Šiauliai. (1931.) Karo Cenzūros leista.

14. Šiaulių „Aušros" muziejaus aprašymas.

1931 m. Šiaulių „Aušros" muziejaus rinkiniai, I-S2173.

1863 metų Lietuvos sukilimo paroda

Tam tikri žymesni istorijos įvykiai ilgam laikui palieka tautoje savo pėdsakus, šiaip ar kitaip veikdami jos paskesnę buitį. Savo keliu jie iškelia aikštėn tas ar kitas tautos dvasines galias, idealus, pasiryžimus, žygius, žodžiu, visa tai, ką vadiname tautos gaivumu.

Tokių įvykių tarpe yra praėjusio šimtmečio Lietuvos politinis sąjūdis, žinomas istorijoje 1863 metų sukilimo vardu. Jis buvo pasireiškęs iš vienos pusės — smarkia politine akcija ir ginklo žygiais prieš rusų valdžią krašto nepriklausomybės ir asmens laisvės obalsiais, iš kitos gi — juos sekusia nepaprastai žiauria reakcija, skaudžiai palietusia visą kraštą ir jo žmones.

Šiemet sukako 70 metų nuo to sukilimo. Jam paminėti Šiaulių Kraštotyros Draugija yra sumaniusi surinkti kiek galima daugiau istorinės medžiagos, kuri šiuo ar tuo būdu liečia ir primena šią garsią istorinę epochą ir, ją tinkamai sutvarkius, parodyti visuomenei tam tikroje parodoje, naujoje „Aušros“ muziejaus būstinėje.

Dėl to kviečiami visi, kas tik turi progos, rinkti ir siųsti „Aušros“ muziejui, tam kartui ar jam visai perleidžiant, šios rūšies istorinę medžiagą, k. a.:

1) pačių sukilimo dalyvių, ar iš jų lūpų surašytieji atminimai, užrašai, laiškai ir pan...

2) vadų, eilinių sukilėlių, grupių atvaizdai, piešiniai, litografijos ir k...

3) sukilimo vadovybės, dalių, būrių dokumentai, atsišaukimai, įsakymai, planai, braižiniai, antspaudai, rekvizicijų kvitai, monetos...

4) sukilėlių ginklai ir kitoki karo pabūklai: šautuvai, pištalietai, kulipkos, durklai, improvizuoti ginklai (dalgės...) ir kita,

5) vėliavos, trimitai, žiūronai...

6) uniformos, rango ženklai, kukardos, raiščiai, sagos...

7) atsižymėjimo ženklai, ordinai, kryžiai, trofejai...

8) šiaip sukilėlių daiktai — tabokinės, žiedai, peiliai, skepetaitės, suvenirai — ypač su išpiaustytais žodžiais, įsiūtais inicialais ir kt...

9) sukilėlių antkapių užrašų tekstai...

10) sukilėlių—kalinių bei tremtinių laiškai, rankdarbiai kalėjime, ištremime, jų nelaisvės bei kankinimo įtaisai,

11) sukilimo literatūra ir t. t.

Be to svarbu gauti taip pat atitinkama sukilimo malšintojų (rusų kariuomenės dalių, administracijos) medžiaga, ypač rašytoji, dokumentai ir pan.

Tuo būdu svarbi istorinė medžiaga būtų sukoncentruota visuomenei lengvai prieinamoje vietoje: šiaip gi ji — vienų nebranginama, veltui nyksta, kitų gi — pas save laikoma, neturi reikšmės ir ilgainiui to paties likimo laukia. Visuomenei gi patiekta, ji duotų aiškesnį vaizdą apie mūsų senuolių pergyventus žygius ir vargus.

Parodai ar muziejui skiriamieji daiktai pageidaujama gauti iki š. m. rugpiūčio mėn. 1 d. suteikiant raštu, kiek tat galima, žinių apie juos, kam jie priklausė ir kt. Negalint daiktų pačiam pristatyti, prašome pranešti dėl jų atsiėmimo.

Šiaulių Kraštotyros D-jos Valdyba.

Adresas: „AUŠROS“ muziejus, Šiauliai, Aušros alėja, telefonas 483.

„Vilties“ spaustuvė Šiauliuose.

15. 1863 m. sukilimo parodos plakatas.

1933 m. Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniai, I-S3337.

Muziejininkystės publicistinis ir praktinis pakilimas, ypač suaktyvėjęs 4-ajame dešimtmetyje, inspiruotas Vytauto Didžiojo Lietuvoje mirties metinių iškilmingo minėjimo, apėmusio visą šalį. Šis faktas liudijęs muziejų politikos formavimosi kaip valstybės politikos svarbaus aspekto požymius, o simbiozinių muziejininkystės ir kraštotyros, etninės kultūros tendencijų plėtojimas skatino pirmuosius fundamentalesnius istorinės ir taikomosios muzeologijos tyrimus. 1934–1935 m. Telšių „Alkos“ muziejus atliko pirmąjį Lietuvos muziejininkystės istorijoje monografinio pobūdžio tyrimą, kuriam vadovavo Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Ignas Končius. Buvo kompleksiškai ištirtas Drobūkščių kaimas, kuris turėjo būti išskirstytas į vienkiemius. Šį tyrimą atliko penkiolika įvairių profesijų asmenų, turėjusių kurios nors srities kompetencijos (pavyzdžiui, dalyvavo, matininkas, fotografas, dailininkas, škicuotojai). Šio tyrimo monografijos tekstą sutvarkė „Alkos“ muziejaus vadovas Pranas Genys. Šio tyrimo / ekspedicijos eiga buvo plačiai spaudos nušviesta (Valatkienė).

1937 m. parašytas Vytauto Didžiojo universiteto filosofijos studento Vincento Liulevičius (1902–1989) diplominis darbas „Lietuvos muziejų istorija (1812–1933 m.)“ (Liulevičius) – žymėjo muzeologijos tyrimų aktualinimo bei traktavimo kaip mokslo objekto tendenciją. Tačiau ši tendencija buvo sieta ir su ideologijos, politikos objektais. 1928 m. P. Galaunė pateikė pirmąją muziejų raidos Lietuvoje apžvalgą leidinyje, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės pirmajam dešimtmečiui (Galaunė, 1990, 359–366). 1934 m. lenkų muziejininko M. Brenšteino (M. Brensztejno) aptarimo Lietuvos muziejų organizacijos, veiklos publikavimas leidinyje, skirtame Lenkijos mokslo būklės problemoms (Brensztejn, 1934, 225–298), bei 1930 m. skelbta jo monografija apie D. Pošką nurodo, kad Lietuvos Respublikos laikais lenkų muziejininkai, mokslininkai, paveldo tyrinėtojai turėjo ir profesinį, ir politizuotą interesą Lietuvos istorinės muzeologijos interpretacijai.

Istorinės muzeologijos tyrinėjimų, literatūros skaičių papildo parengtas 1940 m. VDKM, bet publikuotas 1941 m. tradicinis profesinės muzeologijos literatūros leidinys „Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejaus 1936.XI.1–1939.XII.31 darbų apyskaita“.

1918–1940 m. Lietuvos muzeologijos tyrinėjimų, literatūros pagrindiniai bruožai:

- pirmieji muziejų raidos tyrimai ir leidiniai,
- pirmoji monografija apie muziejininką,
- pirmasis muziejininkystės ir kraštotyros periodinis leidinys,
- pirmieji paribiniai muziejininkystės ir etnologijos /etnografijos, kraštotyros moksliniai monografiniai tyrimai.

Sovietmečiu muzeologijos tyrimai, literatūra – taikomojo pobūdžio, vyrauja muziejų veiklos metodikos ir istorijų, rodiklių aprašymai. Jų organizatoriai, atlikėjai – muziejų veiklą organizavusios institucijos ir jų darbuotojai. Penktojo dešimtmečio pabaigoje Muzeologijos katedra Vilniaus universitete (1947–1949 m.), traktuojama kaip faktinis muzeologijos centras, deja, nepajėgė per trumpą savo gyvavimo laiką vykdyti ir skelbti muzeologijos tyrimų. LSSR Mokslų akademijos Istorijos institutas, atlikdamas empirinius etnografijos ir archeologijos tyrimus, bendradarbiavo su muziejais (daugiausia su LSSR IEM) bei aštuntojo dešimtmečio viduryje kelis metus (1979–1980, 1982–1985, 1987 m.) rūpinosi leidinio

Muziejai ir paminklai leidimu, bet vis dėlto nesuformavo muzeologijos kaip savo strateginių tyrinėjimų objekto. Tik iš dalies galima sieti su muziejininkystės tyrimais kai kuriuos jo vykdytus tyrimus. Pavyzdžiui, 1978 m. publikuotas šio instituto leidžiamos serijos *Iš mokslų istorijos Lietuvoje*, t. 3 studija-katalogas *Mokslo istorijos daiktiniai paminklai Lietuvoje* (Tamulevičiūtė), parengtas atsižvelgus į 1959 m. TSRS Mokslų akademijos Gamtos mokslų ir technikos istorijos instituto Maskvoje iniciatyvas, siekus vykdyti 1957 m. UNESCO bei Tarptautinės mokslo istorijos ir filosofijos sąjungos nutarimus organizuoti istorinę reikšmę turinčių mokslo prietaisų inventorinimą, pateikė žinių apie Lietuvos muziejų, kitų įstaigų ir privačių kolekcijų šios rūšies vertybes bei atvaizdų. Muzeologijos mokslas į Istorijos instituto akiratį įsibrauna tikrąja to žodžio prasme tik baigiantis aštuntajam dešimtmečiui, kada individualiai du muziejininkai praktikai (Steponas Gečas ir Nastazija Keršytė) pasiūlė disertacinius Lietuvos muziejų raidos tyrimus.

Iki 1969 m. muzeologinės minties sklaidą, organizuotą LSSR kultūros ministerijos muziejų priežiūros padalinių, charakterizavo TSRS centrinių muziejų priežiūros bei muziejininkystės tyrimo institucijų metodinių nurodymų, instrukcijų vertimai, taip pat panašūs originalūs vietos muziejininkų rašiniai, dažniausiai tiražuoti rotoprintu po du šimtus egzempliorių. Visų metodikų turiniai ideologizuoti, sieti su sovietų valdžios, komunistų partijos nutarimais (pavyzdžiui, 1951 m. LSSR mokslų akademijos Lietuvos istorijos instituto Etnografijos muziejaus vadovo V. Žilėno teikta „Kolūkio ir kolūkiečių buities etnografinio tyrimo programa“ Kultūros švietimo įstaigų komiteto Muziejų skyriui (Žilėnas). Metodiniai nurodymai, skirti daugiausia *tarybinio* muziejaus, ypač kraštotyros, sovietinio periodo ekspozicijų sudarymui. Jie paremti „*tarybinio* muziejininkystės mokslo“ reikalavimais bei muziejų praktikos sovietų Rusijoje patirtimi. Sudaromos instrukcijos reglamentavo daugiausia muziejaus vertybių apskaitos, apsaugos bei eksponavimo cenzūravimo tvarką.

Nuo 1969 m. LSSR kultūros ministerija muzelogijos metodikos organizavimą koncentravo jai pavaldžiame LKDTC (suformuotas pakopiškai: 1969–1981 m. Kultūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimo kursai, 1981–1991 m. Kultūros darbuotojų tobulinimosi institutas, 1991–1994 m. Lietuvos kultūros institutas). Šios institucijos, skirtos bibliotekų, muziejų, kultūros centrų darbuotojų kvalifikacijai kelti, 1981–1985 m. veikusi Bibliotekininkystės ir muziejininkystės katedra, vėliau muziejų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo organizatoriai rengė muzeologijos metodinio pobūdžio publikacijas ir mokymo priemones bei pačius seminarus. 1986–1987 m. susitelkta į mokymo programų, skirtų istorijos ir kraštotyros muziejams aktualiais eksponavimo, mokslinio darbo, ekskursijų vedimo klausimais, leidybą: išleistos 5 brošiūros. 1987–1989 m. šios institucijos darbuotojas Romaldas Samanavičius parengė 5 leidinius: 4 mokymo priemones, metodines rekomendacijas ir vieną aptariantį pagrindines sovietų Lietuvos muziejų raidos tendencijas 1940–1951 m. Pastarąjį leidinį galima priskirti istorinės muzeologijos istoriografijai (Samavičius).

LSSR kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų valdybos muziejų priežiūros specialisto Juliaus Kasperavičiaus sudarytos LSSR periodikoje muziejininkystės publikacijų

1966–1970, 1971–1975 m. bibliografijos atveria tematikos, interesų tendencijas, muziejų ir muziejininkystės ideologizavimo pobūdį, formuojant *tarybinio* muziejaus įvaizdį.

2 lentelė. Muziejininkystės publikacijos LSSR periodikoje 1971–1975 m. (Kasperavičius, 1980)

Metai	Bendrieji muziejininkystės klausimai	Istorijos ir etnografijos muziejai	Kraštotyros muziejai	Literatūros muziejai	Memorialiniai muziejai	Dailės muziejai	Kiti muziejai	Bibliografija
1971–1975	22	89	28	8	36	40	2	9

Rubrikai *Bendrieji muziejininkystės klausimai* priskirti daugiausia informacinio, ideologizuoto turinio (pavyzdžiui, „Kultūrinis palikimas ideologiniame darbe. II respublikos kultūros darbuotojų suvažiavimo to paties pavadinimo sekcijos darbų apžvalga“. *Kultūros barai,* 1975, Nr. 4, p. 34–36) rašiniai. Iš istorijos ir etnografijos muziejų tematikos rašinių – didelis jų skaičius (25) gvildeno LSSR liaudies buities muziejaus steigimo klausimus. O štai trys rašiniai apie D. Poškos Baublio muziejaus atnaujinimą ir apvilkimą gaubtais pateko į *Memorialinių muziejų* rubriką.

Nuo 1966 m. LSSR kultūros ministerijos Muziejų ir paveldo valdybos ir kitų specialistų bei LSSR dailės muziejaus vadovų iniciatyva pradėtas leisti tęstinis leidinys *Muziejai ir paminklai,* skirtas kraštotyros, muziejininkystės ir paveldo problematikoms, turėjo žymios įtakos muzeologijos formavimui Lietuvoje. Šio leidinio leidėjai – 1966–1970 m.– LSSR dailės muziejus, 1979–1980 m. LSSR kultūros ministerija, LSSR mokslų akademijos Istorijos institutas, LSSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija, 1982–1985, 1987 m. – LSSR kultūros ministerija, LSSR mokslų akademijos Istorijos institutas – skatino ne tik faktologinius rašinius, bet ir probleminius muziejininkystės, kultūros paminklų apsaugos, konservavimo tematikos straipsnius, taip pat spausdino vykdytų ekspedicijose tyrimų medžiagą.

3 lentelė. Leidinio Muziejai ir paminklai 1966–1970, 1979, 1980–1985, 1987 m. temų ir publikacijų statistika

Metai	Nr.	Turinio rubrikos ir publikacijų skaičius
1966	-	-
1967		Ekspedicijos – 4; Moksliniai pranešimai – 1; Konservacija ir restauracija – 7; Muziejai – 2; Mūsų muziejininkai – 3; Į pagalbą visuomeniniams muziejams – 1; Publikacijos – 13; Diskutuojame – 1; Muziejininkystė ir paminklų apsauga mūsų šalyje ir užsienyje – 3; Kalba muziejų lankytojai; Kronika; Įvairenybės.
1968	-	-
1969	-	-
1970	-	-
1979	1	-
1980	2	Muziejai – 5; Kultūros paminklai – 4; Naujos ekspozicijos – 2; Restauracija – 1; Bibliografija, recenzijos, anotacijos – 3.
1980	3	Muziejai – 3; Kultūros paminklai – 6; Naujos ekspozicijos – 1; Restauracija – 1; Bibliografija, recenzijos, anotacijos – 2.
1982	4	Muziejai – 8; Kultūros paminklai – 5; Naujos ekspozicijos – 2; Restauracija – 1; Recenzijos, anotacijos – 3.
1983	5	Muziejai – 3; Kultūros paminklai – 9; Restauracija – 1; Recenzijos – 1.
1984	6	Muziejai – 3; Kultūros paminklai – 4; Tyrimas, restauracija – 2; Kolekcijos – 1; Recenzijos – 1.
1985	7	Muziejai – 9; Kultūros paminklai – 4; Restauracija – 1; Kolekcijos – 1.
1987	8	Muziejai – 7; Kultūros paminklai – 7; Tyrimai – 3; Kolekcijos – 1.

Leidinyje *Muziejai ir paminklai* dominuoja publikacijos muziejininkytės temomis: jų apytikslis santykis su skirtomis kultūros paveldui – 2:1.

4 lentelė. Muzeologijos publikacijų pobūdis ir statistika leidinyje *Muziejai ir paminklai* 1966–1970, 1979, 1980–1985, 1987 m.

Metai	Nr.	Muziejininkystės, muziejų istorija	Rinkiniai, eksponatai, ekspozicijos	Darbo patirtis, metodika	Ekspedicijos	Muziejininkai	Apžvalgos, kita
1966		3	2	2		1	1
1967		3	2	4	4	3	1
1968		3	2	2	1	2	3
1969		7	2	1	3	11	3
1970		6	5	1		4	2
1979	1	5	2	2	1		1
1980	2	3	2			1	1
1980	3	2	2				1
1982	4	4	4				
1983	5	2	1				
1984	6	3	3				1
1985	7	3	4				
1987	8	3	3				2

Daugiausia publikacijų, rašinių (47) skirta muziejų istorijoms. Tarp jų išskirtinio dėmesio vertas vienas mokslinis straipsnis apie VSM su VLAK istoriją, parengtas archeologo A. Tautavičiaus (Tautavičius). Panašus skaičius (34) ir rašinių, aptarusių rinkinių, eksponavimo formavimo veiklas. Leidinyje *Muziejai ir paminklai* dominavo istorinės muzeologijos publikacijos. Tad išliko poreikis periodinio leidinio, skirto muziejinio darbo metodikos problemoms. LSSR IEM, aplenkęs LKDTC kompetenciją formuoti tokį periodinį leidinį, savo struktūroje sudarė Metodinį skyrių, kurio paskirtis buvo metodikos skleidimas krašto muziejams. Vienas iš svarių argumentų, kodėl 1987–1989 m. veikė LSSR IEM Metodinis skyrius bei leido periodinį leidinį *Metodika*, nors ir LSSR kultūros ministerijai pavaldus LKDTC vykdė metodikos muziejams sklaidos misiją, buvo būdingos Sovietų Sąjungoje centrinių muziejų metodinio darbo centralizavimo tendencijos kopijavimas. *Metodika* publikavo „muziejų darbo metodikos pasiekimus šalyje ir užsienyje“ (*Metodika*, 1987). Per trejus metus išleisti 9 numeriai (1987 m. – 4, 1988 m. – 3, 1989 m. – 2). Leidinio turinį sudarė 3 rubrikos:

- teorija ir metodika,
- konsultacija,
- informacija / panorama.

5 lentelė. Publikacijų pobūdis leidinyje *Metodika*

Metai	Teorija ir metodika	Konsultacija	Informacija
1987	22	4	7
1988	10	2	6
1989	7	2	3

Dominuojantys rašiniai teorijos ir metodikos rubrikoje – neretai ne muzeologijos metodikos. Kai kurie rašiniai, priskirti muzeologijos teorijai ar metodikai (pavyzdžiui, 1987 m. nr. 2 „Visuomeninių muziejų veiklos apžvalga“,1989 m., nr. 9 „Biržų muziejaus veiklos istorinė apžvalga“), tebuvo muziejų istorijų kompiliaciniai aprašymai. Muzeologijos teorijos publikacijų nėra. Sovietinės ideologijos propaganda paremti *Metodikos* leidinio ir LSSR IEM Metodinio skyriaus vadovo Henriko Eimonto *metodiniai* rašiniai (pavyzdžiui, *TSKP XXVII suvažiavimo iškeltų uždavinių propaganda tarybinės visuomenės ekspozicijose*, 1987 m., nr. 1) iliustravo muzeologinės minties Lietuvoje įstrigimą penktojo–šeštojo dešimtmečių *sovietinės* muzeologijos lygyje. *Tarybinės* muzeologijos literatūros bruožus charakterizavo *Metodika, Muziejai ir paminklai* ir būdingi muziejams profesiniai leidiniai: vadovai po muziejus, muziejų katalogai. Minimas kaip turintis mokslinės publikacijos požymių 1980 m. išleistas LSSR IEM katalogas, apibūdinęs šio muziejaus istoriją (*Lietuvos TSR Istorijos ir Etnografijos muziejus 1855–1980*). Vis dėlto sovietiniais metais dar reti rinkinius analizuojantys mokslo leidiniai, vėliau įvardijami *moksliniais katalogais.* Jų vieną kitą išleido LSSR IEM (pavyzdžiui, moterų tautinių drabužių (*Lietuvos liaudies moterų*), valstiečių baldų (*Lietuvių valstiečių baldai*)). Apskritai muziejai, jų valdymo institucijos, mokslo įstaigos, neformavo fundamentinių muzeologijos tyrimų ir sklaidos. Tai rūpėjo pavieniams tyrėjams (menotyrininkė Z. Žemaitytė 1988 m. paskelbė monografiją apie P. Galaunę (Žemaitytė). Sovietų Sąjungos žlugimo dienomis SSRS kultūros ministerijos kolegija, priėmusi 1989 m. rugpjūčio 18 d. nutarimą dėl pagrindinių istorinių muziejų veiklos krypčių *perestroikos* sąlygomis, kvietė sąjungines kultūros ministerijas parengti bendrasąjunginę studiją apie SSRS muziejininkystės formavimą, atspindint šias temas:

- muziejai ir tėvynės istorija,
- muziejų veiklos nacionaliniai, tarpnacionaliniai ir internacionaliniai aspektai,
- muziejinis projektavimas (kompleksinis principas),
- šiuolaikinio muziejaus technika ir technologija,
- muziejinė profesija: socialinis statusas,
- muziejus ir kaimas,
- muziejus ekonominės reformos sąlygomis (*Raštas TSRS*).

Toks siekimas skatina pažymėti, kad ideologinių lūžių metu kaip gelbėjimosi rato stveriamasi simbolių, muziejų, paveldo, kaip konstantų tradicijos, kuriomis patogu manipuliuoti ir pridengti ideologinius, politinius siekius.

Pagrindiniai bruožai muzeologijos tyrimų, literatūros sovietiniais metais Lietuvoje:

- profesinės muzeologijos literatūros (metodikų, muziejų katalogų ir pan.) produkcijos augimas,
- pirmasis profesinis muzeologijos ir paveldo periodinis leidinys,
- *tarybinio* muziejaus, *sovietinės* muzeologijos paradigmų, konceptų akcentavimas, sklaida.

Nuo 1990 m. Lietuvos Respublikoje plečiasi muzeologijos tyrimų, literatūros temos ir jų formuotojų iš akademino bei profesinio valstybinio ir visuomeninio sektorių kontingentas. Nepelnytai tyrėjų pamiršta Muziejininkystės centro (1990–1992) Lietuvos Respublikos

kultūros ir švietimo ministerijoje reikšmė. 1990 m. jo įsteigimo iniciatoriai – aktyvūs Lietuvos muziejininkai, siekę muziejų pokyčių, kuriuos skatino politinės, ideologinės krašto sanklodos kitimas. 1988 m. lapkričio 15 d. Kauno valstybiniame istorijos muziejuje vykusios LSSR muziejininkų konferencijos rezoliucijoje buvo siūlyta paversti LSSR IEM Metodikos skyrių savarankišku muzeologijos centru (*Apie Lietuvos muziejininkystę*, 1989). Tokį siekį skelbė ir nuo 1989 m. susibūrusi Lietuvos muziejininkų draugija. Ji įgyvendino šį siekį, taip pat, nors veikė trumpai (porą metų), skatino Lietuvos muziejų asociacijos subūrimą. Šios draugijos raginta Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerija sudarė savo struktūroje Muziejininkystės centrą. Šio centro darbuotojais tapo keli panaikinto LSSR IEM Metodinio skyriaus darbuotojai. Muziejininkystės centras ketino formuoti muzeologijos teorijos, tyrimų ir praktikos metodikos sklaidą Lietuvoje:

- rengė informacinį leidinį *Muziejininkystės biuletenis,* 1992 m. išleisti 4 numeriai,
- dalyvavo formuojant muziejų tinklo, sistemos ir jų valdymo pokyčius, organizuojant Muziejų ekspertų-konsultantų komisiją bei nuo 1991 m. rengiant muziejų teisės (Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymo, Lietuvos Respublikos Valstybinio muziejaus nuostatų) projektus,
- propagavo Vakarų muzeologijos patirtis, kaupė bibliografinę muzeologijos literatūros informaciją.

1990 m. rugsėjo mėn. Muziejininkystės centro bei Kultūros paveldo departamento Muziejų skyriaus ir burtos Muziejininkystės specialistų-konsultantų tarybos atstovai inicijavo Lietuvos muziejų ir muziejininkų regioninę ir pasaulinę integracijas. Tačiau kai kurie tuometiniai sumanymai buvo įgyvendinti tik vėliau (pavyzdžiui, 1994 m. įkūrus ICOM Lietuvos nacionalinį komitetą). Kiti liko nerealizuoti, pavyzdžiui, Latvijos mokslinis metodinis ir informacinis centro siūlymas įkurti Pabaltijo muziejų asociaciją (*Muziejininkystės specialistų*). Muziejininkystės centras, galėjęs tapti muzeologijos formavimo koordinatoriumi Lietuvoje, vis dėlto buvo 1992 m. rugpiūčio 1 d. reorganizuotas į Lietuvos kultūros palikimo studijų centrą (*Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo*, 1992), kuris netrukus buvo įterptas į Lietuvos kultūros institutą, kurio viena iš strategijų – „Remiantis muziejininkystės teorija ir analizuojant muziejinio darbo patirtį, spręsti praktines muziejininkystės plėtros problemas“ (*Lietuvos kultūros*, 1992). Muzeologijos formavimo perspektyvą apibrėžė taikomosios muzeologijos Lietuvoje plėtojimo poreikis.

Nuo 1995 m. visuomeniniam profesiniam sluoksniui atstovauja LMA, kurios misija „telkti muziejus bendrai veiklai, organizuoti ir skatinti muziejų bendradarbiavimą bei savitarpio pagalbą“ (*Lietuvos muziejų asociacija*). Šios asociacijos veiklą organizuoja sekcijos, užsiimančios muziejų vadybos, rinkinių istorijų, muziejinės komunikacijos, edukacijos teorijos ir praktikos patirčių sklaida. Pagrindinės LMA muzeologijos tyrimų, literatūros formavimo linkmės:

- muziejininkystės periodinio leidinio publikavimas,
- muziejininkystės konferencijų organizavimas ir jų medžiagos publikavimas.

2000–2011 m. LMA leido periodinį muziejininkystės leidinį su LKDTC, kuris (tai yra Lietuvos kultūros institutas) 1993 m. perėmė žurnalo „Muziejininkystės biuletenis“ leidimą iš panaikinto LR KM Muziejininkystės centro. Nuo 2003 m. „Muziejininkystės biuletenis“ performuotas į platesnio mokslinio-informacinio turinio leidinį „Lietuvos muziejai“, siekiant pristatyti

muziejininkų naujausius tyrinėjimus, praktinius darbus (sukurtas ekspozicijas, parodas, leidinius, edukaciją, nacionalinio ir tarptautinio bendradarbiavimo projektus). 2003 m. įgyvendinant LMA projektą „Lietuvos muziejai nacionalinės kultūros plėtros kontekste“ parengti trys žurnalo teminiai numeriai: „Muziejai ir paveldas“, „Muziejai ir turizmas“, „Muziejai ir švietimas“. LMA, bendradarbiaujant su LKDTC, įgyvendinti šie „Lietuvos muziejai“ leidybos projektai :

- 2004 m. „Muziejai ir kultūros paveldas: nuo pažinimo į estetinį išgyvenimą“, remtas Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo. Išleisti keturi žurnalo „Lietuvos muziejai“ teminiai numeriai: „Muziejai pilyse“, „Muziejai rūmuose“, „Muziejai dvaruose“, „Muziejai sodybose“. Jie skirti apibūdinti muziejų ir istorinės erdvės visumai.
- 2005 m. „Muziejus – kultūrų susitikimo vieta“. Išleisti keturi žurnalo „Lietuvos muziejai“ numeriai.

Žurnalo „Lietuvos muziejai“ publikacijų 2003–2009 m. pobūdžio detalesnė analizė, atsižvelgus į publikacijų skaičius pagal jo turinio rubrikas – 1. *Problemos, nuomonės*. 2. *Programos, projektai*. 3. *Bendradarbiavima*s. 4. *Nauji muziejai*, *ekspozicijos*. 5. *Parodų salėse*, 6. *Edukacija*. 7. *Rinkiniai*. 8. *Restauratorių dirbtuvėse*. 9. *Svetur.* 10. *Sukaktys* – sudaro galimybes įžvelgti muzeologijos teorijų ir praktikos sąveikų tendencijas Lietuvoje.

6 lentelė. Lietuvos muziejai. Publikacijų 2003–2005, 2007–2009 m. reitingas

Vieta	Rubrika	Publikacijų skaičius
1	5	88
2	3	71
3	4	60
4	6	53
5	2	49
6	7	39
7	10	37
8	9	35
9	1	27
10	8	25

Žurnalo „Lietuvos muziejai“ publikacijų 2003–2009 m. pobūdžio analizė, atsižvelgus į publikacijų skaičius pagal jo turinio rubrikas, nurodo, kad dominuoja naujosios ir posmoderniosios muzeologijų problematikos: muziejinė komunikacija (ekspozicijos, parodos, edukacija, bendradarbiavimas ir pan.). Tyrimo rezultatai apie rubrikos *Svetur* reitingą nurodo, kad daugiausia domėtasi ir rašinių skirta Lenkijos (5), Švedijos (4), Rusijos (4), Austrijos (3), Anglijos (2), Italijos (2), Suomijos (2), Vokietijos (2) muziejų, muzeologijos patirčiai apibūdinti. Stebina tai, kad prancūzų muziejininkystės patirtis Lietuvos muziejininkų mažokai garsinama, nors atskiriems tyrėjams žinomi Luvro mokyklos, Sorbonos universitete muzeologijos tyrimų, studijų pasiekimai.

LMA sekcijų formuojamos muzeologijos literatūros, turinčios pretenzijų būti traktuojamai kaip mokslinė, turinys taip pat atspindi svarbiausias šiuolaikines muzeologijos interesų plėtojimo Lietuvoje tendencijas.

7 lentelė. Lietuvos muziejų asociacijos sekcijų leidiniai iki 2014 m.

LMA sekcija	Leidinys
Vadybos	*Muziejų vadyba: seminarai, teorija, praktika*. Sud. Viktoras Liutkus. Vilnius: Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centras, 2002.
Rinkinių apsaugos, apskaitos, saugojimo	*Muziejinių eksponatų priežiūra*. D. 1: Meno kūrinių technikos ir tyrimai. Sud. Jūratė Senvaitienė, Janina Lukšėnienė, Laima Janina Vedrickienė. Lietuvos muziejų asociacija, 2008. *Muziejinių eksponatų priežiūra*. D. 2: Meno kūrinių restauravimo etiniai ir estetiniai principai. Sud. Jūratė Senvaitienė, Janina Lukšėnienė, Laima Janina Vedrickienė. Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras, 2009.
Rinkinių mokslinio tyrimo	*Lietuvos muziejų rinkiniai*. Konferencijos tezės ir pranešimai. Sud. Birutė Kazimiera Salatkienė. Rokiškis, 1998. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. *Tyrimų metodika. K*onferencijos tezės ir pranešimai. Sud. Romutis Navardauskas Palaima. Vilnius, 1999. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. *Pristatymas visuomenei*. Konferencijos tezės ir pranešimai. Sud. Romutis Navardauskas Palaima. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2000. *Lietuvos muziejų rinkinių kaupimas ir tyrimas*. *Atradimai ir perspektyvos*. IV mokslinė koferencija. Sud. Romutis Navardauskas Palaima. Trakai, Trakų istorijos muziejus, 2001. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. V mokslinė konferencija „Lietuvos muziejų mokslinė veikla“. Konferencijos medžiaga. Sud. Romutis Navardauskas Palaima. Kėdainiai, Kėdainių krašto muziejus 2002. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. VI mokslinė konferencija „Eksponatas kaip komunikacinis artefaktas“. Sud. Romutis Navardauskas Palaima. Šiauliai, „Aušros“ muziejus 2003. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. VII mokslinė konferencija „Lituanistika muziejuose: faktai, sampratos, procesai“. Sud. Romutis Navardauskas Palaima. Lietuvos medicinos ir farmacijos muziejus: KMU l-kla, 2004. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. VIII mokslinė konferencija „Muziejai istoriniuose pastatuose“. Sud. Virginija Šiukščienė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2005. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. *Etninis paveldas muziejuose*: IX mokslinė konferencija, skirta Lietuvos liaudies buities muziejaus 40-mečiui. Sud. Virginija Šiukščienė. Rumšiškės: Lietuvos liaudies buities muziejus, 2006. *Lietuvos muziejų rinkiniai. Miestų kultūros paveldas muziejuose.* Sud. Virginija Šiukščienė. Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, 2007. *Lietuvos muziejų rinkiniai. Memorialistika Lietuvos muziejuose.* Sud. Virginija Šiukščienė. Alytus: Alytaus kraštotyros muziejus, 2008. *Lietuvos muziejų rinkiniai. Lituanistika muziejuose*, skirta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Sud. Virginija Šiukščienė Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009. *Lietuvos muziejų rinkiniai*. Lietuvos muziejininkystė: raida ir asmenybės. Sud. Virginija Šiukščienė. Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 2010. *Lietuvos muziejų rinkiniai* Nr. 10. *XIV konferencija„Šiuolaikinė muziejinė komunikacija: tradicijos ir inovacijos“*. Sud. V. Šiukščienė. Nacionalinė dailės galerija, 2011. 100 p. ISSN 1822-0657 *Lietuvos muziejų rinkiniai* Nr. 11. *XV konferencija„Lietuvos muziejai: nuo Dionizo Poškos Baublių iki Valdovų rūmų“.* Sud. V. Šiukščienė. Vilniaus rotušė, 2012. 110 p. ISSN 1822-0657 *Lietuvos muziejų rinkiniai* Nr. 12. *XVI konferencija „Muziejų daugiafunkciškumas: galimybės ir problemos“*. Sud. V. Šiukščienė. Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2013. 102 p. ISSN 1822-0657 *Lietuvos muziejų rinkiniai* Nr. 13. *XVII konferencija „Lietuvos muziejai: kultūra, edukacija, mokslas“.* Sud. V. Šiukščienė. Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2014. 120 p. ISSN 1822-0657
Švietimo	*Muziejų edukacinės programos: teorija, praktika:* <straipsnių rinkinys]. Sud. Nideta Jarockienė. Vilnius, 2005. *Muziejų edukacinės programos: naujos idėjos*: <mokomoji priemonė muziejininkams, pedagogams]. Sud. Nideta Jarockienė, 2009. *Muziejų edukacinės programos*. *Teorija, praktika*: straipsnių rinkinys. Sud. N. Jarockienė. Vilnius, 2014.
Viešųjų ryšių ir rinkodaros	---

LMA Rinkinių mokslinių tyrimų sekcija, kasmet organizuodama mokslines konferencijas ir sudarydama jos pranešimų / mokslinių straipsnių rinkinius, įgyvendino savo sumanymą ištirti ir įvertinti Lietuvos muziejų rinkinių pobūdį, taip pat muzealumo, muzealizacijos tendencijas ir jų paradigmas. LMA Rinkinių tyrimo sekcijos leidinių publikacijos yra daugiausia iš istorinės muzeologijos, kitų LMA sekcijų– taikomosios / praktinės muzeologijos, metodikų pobūdžio, daugiau ar mažiau pristatant savo ir užsienio muziejines praktikas, retsykiais nurodant jų teorinio pagrindimo tendencijas. Visuomeninei organizacijai yra sudėtinga organizuoti sistemingus mokslinius tyrimus. Tačiau LMA sekcijų teminių leidinių, skirtų esminių muziejų misijos tikslų – kaupti, saugoti ir rodyti vertybes, paveldo problematikai gvildenti rengimas, vaidina konsolidacinį muziejininkų bendruomenės vaidmenį, sudaro galimybes suburti ir paviešinti muziejininkų praktikos ir mokslinius interesus. Muziejininkai gauna dar papildomą savo tyrinėjimų, dažniausiai daromų muziejuose, sklaidai poziciją. LMA sekcijos talkina Lietuvos muziejų organizacijos, veiklos, ypač komunikacijos, edukacijos problematikos tyrinėjimų sklaidai.

Lietuvos muziejų tyrinėjimus ir jų leidinius apibrėžia muziejų misijos, dirbančiųjų tiriamąjį darbą – ištekliai ir gebėjimai, o svarbiausia – muziejų požiūris į muziejinių tyrinėjimų pobūdžius. Aštuntajame dešimtmetyje muziejininkas P. Gudynas buvo įsitikinęs, kad Lietuvos tuometiniuose muziejuose vargiai rasi muziejininką mokslininką. Nuo 1995 m. Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymas pabrėžia muziejų pamatinius misijos aspektus – dvigubą muziejinę selekciją: tai yra paveldo atranką, tyrimą bei sklaidą bei galimybę muziejams gauti mokslo tiriamosios institucijos statusą (*Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymas*). Šiuolaikinės Lietuvos muziejų teisės pozicijos yra paremtos bendrosios muzeologijos teorijos ir praktikos patirties pasaulyje konceptais. Muzealizacijos ir net muzeografijos procesai, kaip mano F. Waidacheris ir kiti muzeologai, yra mokslo tiriamieji procesai. Mokslo institucijos statuso dar neturi nei vienas nacionalinis ar kitas muziejus Lietuvoje. Šiuo laikotarpiu Lietuvos muziejams organizuojant savo muziejinį darbą pagal numatytas programas, projektus, kurie turi bendruosius vadybos standartus, būdingus ir mokslo tyrinėjimų organizacijai, savaimingai artėjama prie mokslo institucijos mokslinio darbo organizavimo statuso. Žinoma, dar muziejaus, mokslo tiriamosios institucijos, visavertei organizacijai trukdo prisiminimai apie sovietmečio muziejų darbo patirtį: nors muziejininkai, kaip ir archyvistai, įvardyti mokslo darbuotojais, bet patys muziejai *tarybinės* muziejininkystės traktuoti pirmiausia kaip masinio švietimo institucijos. Tiesa, šiais laikais pabrėžiamas muziejų kultūrinis socialinis ir informacinės visuomenės paslaugų teikėjo vaidmuo. Beje, muziejai, vykdydami savo misiją – atlikdami muzealizacijos procesus, darbą, remdamiesi muzeologijos ir kitų mokslų, kuriuos siūlo muziejų profiliai bei muziejinė komunikacijos sąveikos su rinkos, paslaugų vadybos ir pan. sferų nuostatomis – užsiima mokslo tyrinėjimais. Nuo 2000 m. Valstybinės paminklosaugos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu 18 muziejų gavo teisę vykdyti archeologinius tyrimus, kasinėjimus. Tad palyginus su XX a. ketvirtuoju dešimtmečiu, kai tik keli muziejai Lietuvoje gebėjo vykdyti archeologinius kasinėjimus, nes apskritai tuomet profesionalius archeologus galima suskaičiuoti nesunkiai, prasidėjus XXI a. juntamas šioks toks muziejų archeologinių tyrimų progresas. Kultūros ministras patvirtino 25 muziejų sąrašą, tarp jų 17 krašto, vietos,

priklausančių savivaldybėms – Alytaus, Biržų, Daugyvenės, Kėdainių, Klaipėdos, Mažosios Lietuvos, Kretingos, Marijampolės, Mažeikių, Nalšios, Panevėžio, Raseinių, Rokiškio, Šilutės, Telšių, Ukmergės, Utenos, Vilkaviškio, – kurie sistemingai kaupia archeologijos rinkinius. XX a. pabaigoje 34 Lietuvos muziejai turėjo daugiau kaip 300 000 archeologijos vertybių, tačiau pusė jų – LNM. Etninės kultūros, lietuvių etnografijos muziejinius tyrimus daugiau ar mažiau atlieka beveik visi Lietuvos muziejai, o istorijos – visi. Šiuolaikinių Lietuvos muziejų minėti pagrindinių ir neminėti kitų tyrinėjimų laukai pirmiausia formuoja muziejinės dvigubos selekcijos (rinkinių ir eksponavimo, muziejinės komunikacijos) kontekstus, paremtus šiuolaikinės muzeologijos teorijų ir efektyviausiomis praktikų patirtimis pasaulyje. Būdingos mokslo institucijų tyrinėjimų rezultatų skelbimo formos: mokslo studijos, straipsnių rinkiniai, monografijos ir ir pan. bei priemonės: mokslo tęstiniai, vienkartiniai bei periodiniai leidiniai Lietuvos nacionalinių ir kitų muziejų eksploatuojama nevienodai. Lietuvos muziejų publikacijų, leidinių skaičius galima palyginti pagal 2010 ir 2011 metų oficialią muziejų veiklos rezultatų statistiką.

8 lentelė. Lietuvos muziejų publikacijų, leidinių 2010–2011 m. statistika (*Muziejai ir galerijos*)

Muziejai	Muziejų skaičius	Parodų katalogų	Mokslinių katalogų ir knygų	Skaitmeninių leidinių	Informacinių leidinių	Publikacijų kultūros ir periodinėje spaudoje	Mokslinių publikacijų	Mokslinių konferencijų pranešimų
Nacionaliniai	4	10; 8	25; 27	2; 0	129; 121	286; 152	68; 72	61; 73
Respublikiniai	17	5; 11	14; 17	6; 7	168; 129	267; 247	72; 73	96; 78
Savivaldybių	62	41; 38	32; 39	24; 35	586; 589	950; 1222	48; 55	72; 89
Žinybiniai	15	0; 1	2; 2	1; 7	48; 70	28; 29	19; 10	20; 10
Nevalstybiniai	5	0; 0	5; 0	1; 10	38; 38	54; 55	9; 2	1; 3
	103; 103	56; 58	78; 85	34; 59	969; 947	1594; 1705	216; 212	250; 253

Lietuvos muziejų mokslinės veiklos ir leidinių 2010–2011 m. statistika nurodo, kad išleidžiamų tradicinių specifinių muziejų leidinių – parodų bei mokslinių katalogų – skaičiai kasmet panašūs, vos daugėja mokslinių konferencijų pranešimų bei gerokai – skaitmeninių leidinių ir publikacijų periodikoje. Savivaldybių muziejų publikacijų periodinėje spaudoje skaičius – didžiausias. Tačiau ir šių muziejų yra daugiausia. Publikacijų gausėjimui periodikoje talkina keli dalykai: rajonų periodinė spauda imlesnė muziejų informacijai bei vietos muziejų darbuotojai aktyviai ją rašo. Tokią sąveiką galima traktuoti kaip akivaizdų bendruomeninio muziejaus požymį, aptariamą šiuolaikinės naujosios muzeologijos. Ir tai natūralu, nes vietos muziejaus su vietos visuomene ryšiai glaudesni negu didmiesčių muziejų visuomeninės terpės.

2010–2011 m. 4 nacionalinių muziejų mokslinių katalogų ir knygų skaičiaus santykis su visų kitų 99 muziejų Lietuvoje tokio pobūdžio leidinių skaičiais: 25:78; 27:85, o tai skatina

pabrėžti, kad nacionaliniai muziejai, turėdami stipresnes negu kiti leidybos struktūras, geresnius specialistų ir finansų išteklius, pasiekia pastebimos visuomenei, vertintojams muzeologijos literatūros plėtros. Lietuvos nacionalinių, kaip ir kitų muziejų, tyrinėjimai, kaip įprasta, dažniausiai gauna mokslinių katalogų išraišką: tai recenzuoti su mokslinio pobūdžio rinkinius analizuojančiomis preambulėmis bei vertybių atvaizdais ir atribuciniais aprašais leidiniai. Tik du nacionaliniai muziejai – Lietuvos dailės ir Lietuvos nacionalinis – išsiskiria iš kitų muziejų, leisdami ne tik būdingus visiems Lietuvos muziejams tradicinės profesinės literatūros žanro leidinius katalogus, bet ir tęsdami kitų profesinės literatūros žanrų tradicijas, kurios formuotos nuo XIX a. 2-osios pusės, bei kurdami naujas muzeologijos literatūros tendencijas, kurios kopijuoja mokslo įstaigų programinių tyrimų problematiką, temas ir sklaidos būdus.

2014, 2015 m. Lietuvos muziejų leidinių oficiali statistika neatveria viso jų rūšių pobūdžio, bet pažymi svarbų aspektą – nurodo muziejų rinkinius populiarinančių leidinių, kuriuos išleido muziejai, skaičius. Šių leidinių ir muziejų visų išleistų leidinių skaičių santykis parodo, kad muziejų vertybių populiarinimo vadyboje vyksta pokyčiai, kuriuos veikia vaizdų industrija ir muziejų joje identifikavimasis savo pasiūla, kurios esminis produktas ir yra muziejinių vertybių vizualumas ir jų kontekstų aptarimai. Tačiau nefiksuojama statistika, tai yra nesuskaičiuojama, kiek muziejinių vertybių panaudojama leidiniuose, nors eksponavimuose panaudotų muziejinių vertybių skaičiai nurodomi.

9 lentelė. Lietuvos muziejų leidinių 2014, 2015 m. statistika (*Muziejai ir galerijos*)

Muziejai	Muziejų skaičius	Leidiniai (rinkinius populiarinantys)	Kiti leidiniai
Nacionaliniai	4	16; 28	10; 16
Respublikiniai	16	15; 19	17; 24
Savivaldybių	56	34; 23	72; 118
Žinybiniai	21	8; 6	1; 2
Nevalstybiniai		4; 13	8; 10

LDM, leisdamas tęstinį leidinį *Metraštis*, rodo pavyzdį kitiems muziejams, kaip galima susidaryti platformą savo mokslinei veiklai viešinti. Leidinio pobūdis balansuoja tarp populiarių ir profesinių mokslo tęstinių leidinių specifikos. 1996–2011 m. išleista 13 numerių. Pirmuosius penkis numerius sudarė istorikė Ona Mažeikienė, anksčiau kelis dešimtmečius dirbusi LSSR IEM, vėliau leidinį rengė LDM darbuotoja Danutė Mukienė. Nuo septinto numerio pradėta leisti ir elektroninė *Metraščio* versija.

10 lentelė. LDM leidinio *Metraštis* tematikos pobūdis 1996–2011 m.

Tematika	Temų dažnumas
Ekspozicijos, parodos	12
Restauravimas	9
Muziejaus rinkiniai	6

Dailės palikimas	4
Tyrinėjimai	6
Konferencijos	5
Edukacija	7
Ryšiai su visuomene	2
Skaitmeninimas	1
Elektroninė leidyba	1
Strateginė veikla	1
Muziejaus padaliniai	2
Bendradarbiavimas	1
Stažuotės	5
Žmonės, datos	4
Kronika	7
Bibliografija	12

Leidinio *Metraštis* temų ir jų publikacijų dažnumo reitingavimo duomenys, kaip ir minėti žurnalo „Lietuvos muziejai“ panašūs duomenys, nurodo, kad muzeologijos literatūros periodiniai Lietuvoje leidiniai yra operatyvūs muzeologijos teorijos ir praktikos patirčių, tarp kurių dominuoja būdingos pasauliui muziejinės komunikacijos problematikos, transkriptoriai. Muziejinių vertybių restauravimo problematikos dominavimas yra nulemtas vietos empirikos situacijos daugelyje *Metraščio* numerių: LMD padalinio Prano Gudyno restauravimo centro restauratoriai aktyviai aprašo muziejinių vertybių restauravimo problemas.

LNM, leidžiantis nemažai serijinių bei tęstinių leidinių, lyderiauja tarp nacionalinių ir kitų muziejų pagal muzeologijos literatūros leidybą.

11 lentelė. Lietuvos nacionalinio muziejaus serijiniai leidiniai

Metai	Serijos pavadinimas	Pastabos
1995	Lietuva. Praeities vaizdai	Netęsiama
Nuo 1999	Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka	Lituanistinių rinkinių ir mokslinio tyrimo medžiagos pristatymas
Nuo 2000	Lietuvos fotografijos istorija	Išleista 2000–2001, 2007 m. trys knygos
Nuo 2001	Lietuvos kariuomenės karininkai, 1918–1953	Išleidžiama kas metais po vieną tomą
Nuo 2001	Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo	Archyvinė medžiaga apie iškilius Lietuvos kultūrai nusipelniusius asmenis
Nuo 2003	Lietuvos sakralinė dailė	
Nuo 2009	Lituanistika užsienio saugyklose	
Nuo 2010	Lietuvių etninės kultūros fotoarchyvai	
Nuo 2010	Vilniaus sąsiuviniai	
Nuo 2012	Muziejus ir kolekcininkas	

12 lentelė. Lietuvos nacionalinio muziejaus tęstiniai leidiniai

Metai	Leidinio pavadinimas	Pobūdis
Nuo 1991	Etnografija	Lietuvos materialinės kultūros tyrinėjimų medžiaga
Nuo 1999	Restauravimo metodika	Konservavimo ir restauravimo problemos
Nuo 2000	Numizmatika	Numizmatika

LNM serijiniai ir tęstiniai leidiniai daugiausia skelbia LNM darbuotojų tyrinėjimus, taip pat kitų tyrinėjimus, susijusius su LNM rinkiniais, įvairių tyrėjų publikacijas, atitinkančias šių tęstinių bei serijinių LNM leidinių koncepcijas. LNM, galima teigti, konsoliduoja istorinės muzeologijos literatūros Lietuvoje pagrindines tendencijas. LNM, o ne kuris kitas Lietuvos muziejus ar mokslo institucija, paskelbė bendrajai muzeologijos teorijai bei Lietuvos istorinei muzeologijai ypač reikšmingus leidinius: verstą į lietuvių kalbą šiuolaikinio austrų muzeologo F. Waidacherio veikalą *Bendrosios muzeologijos metmenys* (2007 m.) bei N. Keršytės monografiją *Lietuvos muziejai iki 1940 metų* (2003 m.). F. Waidacherio veikalas ypač pravartus muzeologijos studijų procesui, tačiau Vilniaus universitetas negebėjo jo leidimu pasirūpinti, nors vykdė Muziejininkystės magistro studijas. Šių studijų tuometinės kuratorės N. Keršytės iniciatyva skelbti minėtą F. Waidacherio veikalą lietuvių kalba panoro tik LNM. LNM idėjiškai remia ir tyrimus „VSM –LNM. Tradicija ir pokyčiai", atliekamus N. Keršytės Lietuvos kultūros tyrimų institute, kuris juos vertina kaip svarbius kultūros istorijai, bet jų tinkamai nefinansuoja.

Po 1990 m. muzeologijos tyrimai, patekę į kelių mokslo įstaigų (Kultūros, filosofijos ir meno bei Lietuvos istorijos institutų, Vilniaus bei Vytauto Didžiojo universitetų) tyrinėjimų akiratį, iki 2012 m. neturėjo didesnio pagreičio, buvo mažai rezultatyvūs. Du istorinės muzeologijos veikalus išleido Kultūros, filosofijos ir meno institutas bei vieną Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas. Tai N. Keršytės monografija apie muziejus iki 1940 m. ir jos sudarytas straipsnių rinkinys *Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai* (Muziejiniai Vilniaus) bei mokymo knyga *Lietuvos muziejai. Pokyčiai ir tęstinumas (*Keršytė, 2007). Nuo 2005 m. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas siekė didesnio muzeologijos integravimo į paveldo informacijos ir komunikacijos problematikos tyrimus. Numatytos bibliotekininkystės ir informacijos mokslų tyrinėjimų planinės programos, jungiančios bibliotekų, muziejų ir archyvų komunikaciją, nesuformavo bendros monografijos. Nuo 2012 m. siekta formuoti atskirą muzeologijos tyrimų bloką. Šio fakulteto mokslininkų grupės atliktas Lietuvos muziejų veiklos 1990–2011 m. tyrimas, užsakytas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kaip Muziejų metų programos priemonių dalis, bei ir atliktas ne mokslo, o komercinės socialinių tyrimų UAB „Vilmorus" dabartinės muziejų Lietuvoje edukacijos recepcijos ir poreikio tyrimas (2012 m. atliktas), kurį užsakė LMA, įgyvendinant projektą „Muziejus – mokykla – moksleivis. Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų nacionalinis partnerystės tinklas" (SFMIS Nr. VP1-2.2-ŠMM–10-V-02-012) pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą" VP1-2.2-ŠMM–10-V priemonę „Neformaliojo švietimo paslaugų plėtra", atveria Lietuvoje naują muzeologijos tyrimų linkmę – sociologinės muzeologinių tyrimų, remiamų daugiausia stastistiniais metodais. XXI a. Lietuvoje, šalia tradicinės istorinės ir taikomosios muzeologijų, atsiranda ir socialinės muzeologijos tyrimai, literatūra, jų formavimui pasitelkiant specializuotas profesines tyrėjų grupes (pavyzdžiui, sudarius leidinį, skirtą suaugusiųjų muziejiniam švietimui (*Muziejų edukacinės*, 2010). Beje, dar Lietuvos mokslininkai neparengė teorinių muzeologijos tyrimų ir veikalų. Šiuolaikinė Lietuvos muzeologijos tyrimų, literatūros situacija rodo būdingų anglų muziejų studijų patirčiai

tendencijų požymius. 2013 m. Muzeologijos katedra Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete sukūrė muzeologijos tyrimų tematiką „Socialinis kuriamo muzealumo ir komunikacijos vaidmuo kintančiame pasaulyje“. 2013 m. rugsėjo 1 d.–2014 m. gruodžio 31 d., vadovaujant prof. dr. Pieteriui van Menschui, trys universiteto mokslininkai atliko LMT finansuotą projektą „Lietuvos nacionalinių muziejų patrauklumo didinimo ir virtualių prieigų optimizavimo tyrimas (LitMus-Web)“ (Research on increasing the attractiveness and optimizing virtual access of Lithuanian national museums), siekdami *nustatyti Lietuvos nacionalinių muziejų virtualių prieigų naudojimo ypatybes, siekiant suvokti šių muziejų socialinį įtinklinimą bei potyrio ekonomikos pridėtinių verčių kūrimo virtualioje aplinkoje mechanizmą <...> pritaikyti akių sekimo technologiją ir įrangą, kuri leidžia tiksliai nustatyti pagrindinius virtualios erdvės lankytojų dėmesio taškus, įtraukimo taškus ir skaitymo takelius, praleidžiamą laiką, pagrindinius interesus ir pan.* (*Lietuvos nacionalinių muziejų*). Nuo 2013 m. leidžiamo pirmojo Lietuvoje mokslinio periodinio muzeologijos problematikos leidinio *Acta Museologica Lithuanica* leidėjai Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Muzeologijos katedra su redaktorių kolegija, kurios nariai žymūs pasaulio ir Lietuvos muzeologai, suformulavo šio leidinio turinį, kuris iliustruoja siekius skleisti teorinius ir taikomuosius muzeologijos svarstymus, tyrimus. Leidinyje publikuojami moksliniai straipsniai apie muziejus, kolekcionavimą, muzealizavimo istoriją; muziejinių rinkinių atranką, kaupimą, apskaitą, apsaugą, saugojimą, restauravimą, konservavimą; parodų rengimą, nekilnojamojo paveldo komunikaciją, skaitmeninių technologijų taikymą muziejuose ir virtualius muziejus; muziejinę edukaciją ir komunikaciją; vadybą, muziejų politiką. Leidinio numeriai skiriami pasirinktai aktualiai muzeologijos problematikai (pavyzdžiui, *sunkusis paveldas* (*Sunkusis*)). Žurnalas leidžiamas elektroniniu (pdf arba 3D pdf formatu) ir naujųjų medijų taikymo požiūriu yra vienintelis toks mokslinis muzeologijos problematikos žurnalas Europoje.

Nuo 2012 m. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Muzeologijos katedra leidžia serijinį leidinį *Muziejininkystės studijos*, kur skelbiama muziejų darbuotojų kvalifikacijai tobulinti skirta dėstytojų paskaitų, skaitytų mokymo programose, kursuose medžiaga, o taip pat viešų paskaitų tekstai, pavyzdžiui, muzeologo P. van Menscho (*Modernaus*)...

Pagrindiniai Lietuvos muzologijos tyrimų, literatūros po 1990 m. bruožai:

- profesinės muzeologijos literatūros gausėjimas,
- pirmieji disertaciniai istorinės ir taikomosios muzeologijos tyrimai (3),
- pirmoji Lietuvos muziejų istorijos monografija,
- pirmieji socialinės muzeologijos tyrimai,
- muzeologijos proveržis link naujosios muzeologijos.

Apibendrinant muzeologijos tyrimus ir publikacijas Lietuvoje XVIII a. 2-ojoje pusėje–XXI a., pabrėžiamos būdingos jų organizavimo ir turinio tendencijos. Muzeologijos teorinių tyrimų ir publikacijų Lietuvoje dar nėra. Būdinga konstantininė muzeologijos publikacijų pobūdžio tendencija: temos apima muziejų organizacijos ir poreikio įvairiausius aspektus ir yra dažniausiai ne mokslinio pobūdžio, tačiau svarbios tyrimams ir muziejams, nes tai pasiūlos poreikio vertinimas. Publikacijos skelbtos muziejininkų ir kitų asmenų. Pirmąja

muzeologijos publikacija traktuojama skelbtas spaudoje 1753 m. Matematikos muziejaus Vilniaus universitete lankymo atvejo aprašymas. Taip pat nuo XIX a. 2-osios pusės tapo tradicija publikuoti muziejų recepcijai orientuotų profesinės muziejų literatūros (katalogų, eksponatų albumų, vadovų po muziejus). Pirmasis eksponatų albumas – tai VSM reprezentacinis vertingų eksponatų albumas, pasirodęs 1858 metais. Tenka pabrėžti muzeologijos istorijoje unikalų atvejį, kuris daugiau nepakartotas, tai 1858 m. VSM vertybių katalogas. Skelbtų sampratų apie muziejų organizavimo koncepcijas daugėjo Lietuvoje 1918–1940 m., kada vyko muziejų kūrimo bumas, kurį muziejininkas P. Galaunė vadino *muziejomanija*, tačiau tai skatino laisvam krašte nevaržomai augęs istorinis ir tautinis sąmonėjimas. Daugiausia jis ir P. Bugailiškis skelbė publikacijas apie tautos ir kraštotyros muziejų, kurių kūrimas tuo laiku buvo aktualiausias, tikslus ir pobūdžius. XX a. 2-ojoje pusėje populiarėjo leidinys *Vadovas po muziejų*, pristatantis tradicinio trafareto principu muziejaus trumpą istoriją, ekspozicijos ir rinkinių charakteristikas bei nuorodas apie muziejaus vietą ir lankymo laiką. Dabar tokią informaciją jau pristato muziejų interneto svetainės, nors vis dėlto laikosi tradicinio turinio pateikimo trafareto. Gausėjančios muziejų publikacijos rodo, kad siekiama plačiau papildyti eksponavimo naratyvų bei atskleisti muziejų turimo turinio laukus ir pristatyti muziejų veiklos, darbo problemas bei patirtis.

Muziejų leidinių leidimo ir pobūdžio charakteristika nurodo, kad XX a. 2-ojoje pusėje populiari informacinio pobūdžio leidinių tradicija. Taip pat metodinių leidinių publikavimo tradiciją paraleliai formavo LKDTC ir LSSR IEM. Pastarojo leidinio *Metodika* (1987–1989) vyraujančios publikacijos, traktuotos kaip muzeologijos metodikos, deja, tokios nebuvo. Nuo XX a. pabaigos muziejų leidinių leidimo lyderio pozicijas užima LNM, kuris nuo 1991 m. leidžia tris tęstinius leidinius, kurių pobūdis nurodo muziejaus prioritetus ir pasiektą aukštą lygį etnografijos, numizmatikos, restauravimo srityse. Nuo 1995 m. leidinių serijas, į kurias įtraukiama ne tik muziejaus turinio naratyvai, o viena iš svarbių muzeologijos formavimui, raidai serija, vadinama LNM biblioteka, pristato rinkinių ir mokslinio tyrimo medžiagas. LDM leidinys „Metraštis“ (nuo 1996 m.) nėra vien LMD kronika, o skelbia aktualius mokslinius straipsnius, daugiausia skirtus restauravimo problemoms, kuriuos teikia šio muziejaus padalinio Prano Gudyno restauravimo centro restauratoriai.

Nuo XX–XXI a. sandūros LMA keturių sekcijų (vadybos, rinkinių apsaugos, apskaitos, saugojimo, rinkinių mokslinio tyrimo, švietimo) formuojamos muzeologijos literatūros, turinčios pretenzijų būti traktuojama kaip mokslinė, turinys atspindi svarbiausias šiuolaikines muzeologijos interesų plėtojimo Lietuvoje tendencijas. Produktyviausiai publikuoja leidinius Rinkinių mokslinio tyrimo sekcija, organizuodama mokslines konferencijas ir sudarydama jos pranešimų / mokslinių straipsnių rinkinius. Vis dėlto jai dar nepavyko įgyvendinti savo sumanymo sistemingai ištirti ir įvertinti Lietuvos muziejų rinkinių pobūdį, taip pat muzealumo, muzealizacijos tendencijas ir jų paradigmas. Jeigu LMA Rinkinių tyrimo sekcijos publikacijos yra daugiausia iš istorinės muzeologijos srities, kitų LMA sekcijų – Švietimo, Vadybos, Rinkinių apsaugos, apskaitos, saugojimo – taikomosios / praktinės muzeologijos, daugiausia metodikų pobūdžio, daugiau ar mažiau pristatant savo ir užsienio muziejines praktikas, retsykiais nurodant jų teorinių pagrindimų tendencijas. Visuomeninei įstaigai

yra sudėtinga organizuoti sistemingus mokslinius tyrimus. Tačiau LMA sekcijų teminiai leidiniai, skirti pagrindinių muziejų misijai kaupti, saugoti ir rodyti vertybes, paveldo problematikai gvildenti, vaidina konsolidacinį vaidmenį, sudaro galimybes suburti ir paviešinti muziejininkų praktikos ir mokslinius interesus.

Muzeologijos mokslinio ir publicistinio pobūdžio periodiniai leidiniai, žurnalai Lietuvoje organizuoti nuo XX a. 4-ojo dešimtmečio. Pirmasis leidinys „Gimtasai kraštas" (1934–1943) buvo skirtas muziejininkystės ir kraštotyros problematikoms, dominavo pastaroji. Daugiausia gvildenti muziejinio darbo, rinkinių tvarkymo, eksponavimo, patirties svetur klausimai. 1966–1991 m. leistas su metų pertraukomis mokslinių straipsnių rinkinys *Muziejai ir paminklai* skelbė muziejininkystės problematikos publikacijas daugiausia muziejų istorijoms, rinkinių, ekspozicijų formavimui aptarti. Nuo 2003 m. LMA leidžiamo žurnalo „Lietuvos muziejai" (išaugęs iš informacinio leidinio *Lietuvos muziejininkystės biuletenis*, leisto nuo 1992 m.) daugelis skelbiamų publikacijų pristato informacijas apie gerąsias muziejinės veiklos patirtis, muziejų šalyje eksponavimo, edukacijos apibūdinimus.

Lietuvoje muzeologijos tyrimų istorinė situacija nurodo, kad teoriniai, metodologiniai tyrimai nedaryti. Nuo XX a. formuojasi muziejų raidos tyrimų tendencija. Dalis jų buvo publikuota mokslinės apžvalgos ir mokslinės monografijos formatu. Pirmą muzeologijos tyrimą atliko ir jo mokslinės apžvalgos pobūdžio publikaciją sudarė M. Brensztejnas 1934 m. Jis ištyrė ir įvertino to laiko Lietuvos Respublikos muziejų organizacijos situaciją ir tai pristatė kaip mokslo Lietuvos Respublikoje aspektą leidinyje, leistame Varšuvoje reprezentuoti lenkų mokslui. 1939 m. V. Liulevičiaus studijų Vytauto Didžiojo universitete baigiamasis darbas apie Lietuvos muziejų istoriją yra pirmasis platesnės apimties Lietuvos muziejų raidos mokslinis tyrimas. Deja, nepublikuotas. Tik XX a. pabaigoje (1993, 1994 m.) du istorikai apgynė disertacijas, kurių tyrimai apėmė atskirus Lietuvos muziejų raidos laikotarpius. S. Gečo disertacija skirta muziejų situacijai XX a. 6-ajame dešimtmetyje įvertinti, o N. Keršytės – muziejų raidai iki 1940 metų. N. Keršytė, pasirėmusi savo disertacija, parengė ir publikavo monografiją. Nuo XXI a. muzeologijos tyrimų situacija keičiasi, nors išlieka dėmesys muzeologijos istorijos tyrimams, bet sureikšminami muziejų studijų koncepcijos tyrimai.

Apibendrinant muzeologijos tyrimų ir publikacijų pobūdį Lietuvoje XVIII a. 2-ojoje pusėje–XXI a., įžvelgtos būdingos jų organizavimo ir turinio tendencijos. Muzeologijos tyrinėjimus atlieka muziejai ir istorijos, kultūros, paveldo organizacijos, mokslo įstaigos, kurios domisi tokiais tyrimais tiesiogiai ar kaip sąveika su kitais tyrinėjimais. Moksliniai muzeologijos tyrinėjimai – monografiniai, studijiniai, disertaciniai, projektiniai, programiniai – vėlyvi Lietuvoje, pirmieji keli atvejai XX a. 4-ajame dešimtmetyje. Tik nuo XX a. pabaigos vykdomi muzeologijos problematikos monografiniai, disertacinio lygio tyrinėjimai, o projektiniai, programiniai – tik nuo XXI a. Po 1990 m. muzeologijos tyrimais aktyviau domėjosi keli muziejininkai (N. Keršytė, S. Gečas), kurie juos įformino kaip disertacijų rengimus tiriamuosiuose Kultūros, filosofijos ir meno bei Lietuvos istorijos institutuose. Pirmasis minėtas institutas rėmė tolesnius N. Keršytės istorinius muzeologijos problematikos tyrimus: Lietuvos muziejų raidos XVI a.–XX a. ketvirtajame

dešimtmetyje (2003 m. paskelbta monografija *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*) bei Vilniaus miesto muziejaus poreikių ir galimybių (N. Keršytės organizuota tarptautinė konferencija ir sudarytas straipsnių rinkinys *Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai*, išleistas 2008 m.). Nuo 2005 m. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas muzeologijos tyrimus deklaravo kaip kultūros, paveldo informacijos ir komunikacijos problematikos dalį. Tačiau bibliotekininkystės ir informacijos mokslų tyrinėjimų planinės programos, sujungiančios bibliotekų, muziejų ir archyvų komunikaciją, numatyti tyrimai nesuformavo bendros monografijos. Nuo 2012 m. siekta išskirti atskirą muzeologijos tyrimų bloką. Pirmasis bandymas – šio fakulteto mokslininkų ir studentų grupės atliktas 1990–2011 m. Lietuvos muziejų veiklos tyrimas, iš dalies remtas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kaip Muziejų metų programos priemonių dalis. Nuo 2012 m. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Muzeologijos katedros mokslininkai užsibrėžė programinius tyrinėjimus, kurių tematika „Socialinis kuriamo muzealumo ir komunikacijos vaidmuo kintančiame pasaulyje“, bet kol kas platesnės apimties rezultatų nepasiekė. Šios katedros mokslininkai dalyvauja Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto nacionaliniuose ir tarptautiniuose tyrimų projektuose, kurie nėra muzeologijos tyrimai, išskyrus vieną – „Lietuvos nacionalinių muziejų patrauklumo didinimo ir virtualių prieigų optimizavimo tyrimas (LitMus-Web)“, vykdytą 2013–2014 m. Pastaraisiais metais pora Lietuvos mokslininkų įgyvendino du projektinius muzeologijos problematikos tyrimus: 2012–2014 m. N. Keršytės Lietuvos muziejininkystės raidos 1752–2012 metais bei 2014 m. R. Maskoliūno sukurta pirmoji mokslo populiarinimo ir mokslo muziejaus sanglaudos galimybių Lietuvoje studija. Atlikti muzeologijos problematikos disertaciniai tyrimai ir apgintos 6 disertacijos: 1993 m. S. Gečo Lietuvos muziejų raidos 1940–1954 m., 1994 m. N. Keršytės Lietuvos muziejininkystės raidos 1918–1940 m., 2006 m. R. Laužiko muzeologijos ir archeologijos sąveikos, 2012 m. Ž. Būčio muziejų ir paveldo komunikacijos sąveikos, 2013 m. R. Pranskūnienės nardinančio muziejinės edukacijos interaktyvumo problematikos, 2014 m. I. Kaplerio muziejų komunikacijos ir skaitmeninių medijų sąveikos. Taigi iš šešių muzeologijos problematikos disertacijų parengtos ir apgintos trys būtent Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete.

Studijinio pobūdžio muzeologijos tyrinėjimams galima priskirti atliekamus muzeologijos, muziejų studijų bei muziejų tikrovės, tapatumo muzealizacijos tyrimus. Studijuojančių muzeologiją studentų mokslo tiriamieji darbai kryptingai skatinami nuo XXI a., plėtojant šios disciplinos dalykų studijavimą keliose Lietuvos aukštųjų mokyklų (tiesa, pirmasis tokio pobūdžio darbas buvo atliktas dar 1937 m., tai Vytauto Didžiojo universiteto filosofijos studento Vinco Liulevičius diplominis darbas „Lietuvos muziejų istorija (1812–1933 m.)). Reikia pažymėti, kad studijiniai darbai kol kas neišauginti iki disertacinių ir monografinių tyrinėjimų lygio.

Nuo XIX a. 2-osios pusės Lietuvos muziejų muzealizacijos tyrimų vykdymas bei dalyvavimas archeologijos, kraštotyros, etnografijos ir kitų sričių tyrimuose yra natūrali muziejų pažinimo, žinojimo misija. XIX a. 2-ojoje pusėje–XX a. pradžioje muziejų ir jų sanglaudos organizacijų mokslo tyrinėjimų pagrindinės sritys – Lietuvos kultūros paveldas,

istorija. Jų sureikšminimą nulėmė politika ir ideologija. Vilniaus senienų muziejus su Vilniaus laikinąja archeologijos komisija akcentavo archeografijos tyrimų, Lietuvos istorijos dokumentų skelbimo leidiniuose ir ekspozicijoje svarbą, siekiant teisingai atskleisti Lietuvos istoriją carinės Rusijos priespaudos sąlygomis. Šio muziejaus su komisija spaudos organo-leidinio „Pamiętniki <...> / Записки Виленской <...>“ 1-ojo tomo redakcinės kolegijos nariai Adomas Honoris Kirkoras, M. Balinskis, Liudvikas Kondratovičius, Matvejus Gusevas (Матве́й Матве́евич Гу́сев) skelbė šiame leidinyje, kad Lietuvos archeologijos (suvoktos plačiąja prasme) tyrinėjimai, paremti „praeities paminklų“ – „istorinių liudininkų“ – pažinimu ir apsauga, turi padėti atkurti objektyvų praeities, jos raidos vaizdą. Tokią nuostatą skelbė ir šios komisijos parengto pirmojo archeografinio veikalo, dokumentų rinkinio „Zbiór dyplomatów <...> / Собраніе государственныхъ <...>“ sudarytojai. Istorikas Vytautas Merkys nurodo, kad tokios nuostatos sutapo su S. Daukanto požiūriu į dokumentų Lietuvos istorijai tirti rinkimą ir skelbimą. V. Merkys pabrėžė, kad Vilniaus laikinoji archeologijos komisija bandė įgyvendinti S. Daukanto ir T. Narbuto XIX a. penktojo dešimtmečio pradžioje puoselėtą idėją *patiems* leisti Lietuvos istorijos šaltinius (jie buvo sumanę seriją *Acta Lituanicum* ar *Acta Lithuanorum*). Apie šios komisijos kartu su muziejumi atliktus archeografinio pobūdžio darbus, sudarytus Lietuvos istorijos šaltinių veikalus žinių galima rasti 2012 m. skelbtame N. Keršytės moksliniame straipsnyje *Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos paveldo misija* (angl. *Heritage Mission of Vilnius Temporary Archaeological Commission*).

Vilniaus senienų muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos sureikšmino Lietuvos archeologijos tyrimų aspektą, archeologijos objektų kartografavimą. Tam įtakos turėjo šiame muziejuje dirbusio 1884–1902 m. žinomo rusų archeologo Fiodoro Pokrovskio domėjimasis Lietuvos archeologijos tyrimais bei Imperatoriškosios Maskvos archeologijos draugijos (rus. Императорское Московское археологическое общество (1864–1923)) raginimai veikusias Rusijos imperijoje mokslo draugijas, muziejus sudaryti Rusijos gubernijų archeologijos žemėlapius. Taip pat formalus akstinas buvo 1893 m. Vilniuje organizuotas Rusijos IX archeologų suvažiavimas, kurio proga F. Pokrovskis išleido Vilniaus gubernijos archeologijos žemėlapį (rus. Покровский Ф. В. Археологическая карта Виленской губернии. Вильна, 1893). Vėliau F. Pokrovskis sudarė ir išleido Gardino ir Kauno gubernijų archeologijos žemėlapius (Покровский Ф. В. Археологическая карта Гродненской губернии. Вильна, 1895; Покровский Ф. В. Археологическая карта Ковенской губернии. Вильна, 1899). Šiems žemėlapiams surinkti žinias pagal specialią anketą objektams aprašyti buvo pasitelkti vietos mokytojai, valdininkai, stačiatikių dvasininkai. Šie archeologijos kartografavimo darbai buvo traktuojami kaip muziejaus planiniai ir finansuoti kuruojančios muziejų su biblioteka vietos valdžios švietimo struktūros.

XIX–XX a. sandūroje „Aušros“ lituanistinis sąjūdis aktyvino tautotyrą. 1883 m. J. Basanavičiaus skelbtas „Aušros“ pirmo numerio įžangoje tautinio atgimimo *credo* apibrėžė tautos paveldo suvokties etnokultūrines fundamentalistines orientacijas. Jas vėliau plėtojo Lietuvių mokslo draugija (1907–1940) bei nepriklausomos Lietuvos Respublikos muziejai ir kraštotyros draugijos. 1918–1940 m. Lietuvoje muzeologijos pobūdį charakterizavo jos

simbiozę su etnine kultūra, kraštotyra, tyrinėjimai, publikacijos. XX a. meno istorikas, filosofas Povilas Viktoras Reklaitis pabrėžė, kad iki 1940 m. Lietuvoje nacionalinis judėjimas tęsė „aušrininkų“ sampratų apie tautos kultūros formavimo programos tradicijas. Nors Vytautas Bičiūnas kritikavo kultūrinių orientacijų apribojimą tautodailės, etnografijos rėmais („Toliau kryžių ir juostų mes savo tautiškume ir nenueidavom“). M. K. Čiurlionio galerija ir kiti krašto muziejai sureikšmino lietuvių tautodailės tyrimų ir muziejinių fiksavimų svarbą. P. Galaunė akcentavo kryžių Lietuvoje tyrimų ir fiksavimų tradiciją, pažymėjo, kad kryžiai patraukė ne tik savų, bet ir kitataučių tyrėjų dėmesį (minėjo Vandaliną Šukevičių, M. Brensztejną ir kitus). P. Galaunė vertino kryžius panašiai kaip Adomas Varnas, kryžių vaizdų Lietuvoje žymus dokumentuotojas ir jų vaizdų dviejų albumų sudarytojas, – tai ypatingi lietuvių tautodailės reiškiniai. XX a. 3-iajame dešimtmetyje skleistas A. Varno sumanymas įkurti kryžių muziejų nebuvo paremtas ir įgyvendintas. Nuo 1934 m. muzeologijos ryšių su etnine kultūra, kraštotyra tendencijas stiprino periodinio žurnalo „Gimtasai kraštas“ (1934–1943 m.) publikacijos. 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos muziejų tyrinėjimų prioritetas buvo lietuvių etnografijos ir tautodailės objektų muziejinis empirinis dokumentavimas. Mikalojaus Konstantino Čiurlionio galerija (1921–1934) sureikšmino, šalia M. K. Čiurlionio palikimo ir lietuvių liaudies skulptūros, raižinių, Lietuvos kryžių fiksavimą, tačiau monografijų nesudarė. Muziejų vykdytos etnografinės ekspedicijos formavo tik eksponatų rinkinius ir informacijos, aprašymų archyvus. Pavyko monografinį tyrimą atlikti tik 1934–1935 m. Telšių „Alkos“ muziejui, vadovaujant Vytauto Didžiojo universiteto profesoriui Ignui Končiui, buvo kompleksiškai ištirtas Drobūkščių kaimas, kuris turėjo būti išskirstytas į vienkiemius. Tyrimo medžiaga buvo susisteminta ir parengta monografija.

Sovietiniais metais Lietuvoje, kaip ir Sovietų sąjungoje, muziejai traktuoti kaip mokslo-švietimo-ideologijos institucijos, o muziejininkai – kaip mokslo darbuotojai. XX a. aštuntajame dešimtmetyje muziejininkas P. Gudynas abejojo, ar tuometiniuose Lietuvos muziejuose yra muziejininkų mokslininkų, nors jų pareigybės ir mokslinių bendradarbių etapai buvo sukurti. Iš muziejų tik LSSR Istorijos ir etnografijos muziejus sistemingai vykdė archeologijos ir etnografijos tyrinėjimų ekspedicijas, bendradarbiavo su LSSR Mokslų akademijos Istorijos institutu, kuris atliko mokslinius archeologijos, etnografijos tyrimus. Tačiau muziejus nesudarė tyrinėjimų studijų, monografijų, nors pavyko parengti kelis mokslinio pobūdžio katalogus (pavyzdžiui, apie lietuvių tautinius drabužius, valstiečių baldus).

Nuo 1990 m. Lietuvoje muziejų mokslinių tyrinėjimų situacija kito. Tam sudarytos teisinės prielaidos ir potencialios galimybės vykdyti savarankiškiems ir bendriems su kitais mokslinių tyrinėjimų projektams. 1995 m. Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymas nurodo galimybę muziejams gauti mokslo tiriamosios institucijos statusą. Muzealizacijos procesai, kaip mano F. Waidacheris ir kiti muzeologai, yra mokslo tiriamieji. Šiuo laikotarpiu Lietuvos muziejams organizuojant savo muziejinį darbą pagal numatytas programas, projektus, kurie turi bendruosius vadybos standartus, būdingus ir mokslo tyrinėjimų organizacijai, savaimingai artėjama prie mokslo institucijos mokslinio darbo organizavimo statuso. Nuo

2000 m. Valstybinės paminklosaugos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu 18 muziejų Lietuvoje gavo teisę vykdyti archeologinius tyrimus, kasinėjimus. Lietuvos Respublikos kultūros ministras patvirtino 25 muziejų sąrašą, tarp jų 17 krašto, vietos, priklausančių savivaldybėms: Alytaus, Biržų, Daugyvenės, Kėdainių, Klaipėdos, Mažosios Lietuvos, Kretingos, Marijampolės, Mažeikių, Nalšios, Panevėžio, Raseinių, Rokiškio, Šilutės, Telšių, Ukmergės, Utenos, Vilkaviškio, kurie sistemingai kaupia archeologijos rinkinius. XX a. pabaigoje 34 Lietuvos muziejai turėjo daugiau kaip 300 000 archeologijos vertybių, tačiau pusė jų – Lietuvos nacionalinis muziejus. Šiuolaikinių Lietuvos muziejų tyrinėjimai pirmiausia formuoja muziejinės dvigubos selekcijos (rinkinių ir eksponavimo, muziejinės komunikacijos) kontekstus, paremtus šiuolaikinės muzeologijos teorijų ir efektyviausiomis praktikų patirtimis pasaulyje. Būdingos tyrinėjimų rezultatų skelbimo formos: mokslo publikacijos, straipsnių rinkiniai, o priemonės: mokslo tęstiniai, vienkartiniai bei periodiniai leidiniai Lietuvos nacionalinių ir kitų muziejų eksploatuojama nevienodai. Mokslo institucijų statuso neturi nei vienas nacionalinis ar kitas muziejus Lietuvoje. Tiesa, kai kuriuose dirba keli mokslų daktarai (pavyzdžiui, Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2015 m. – penki, tarp jų ir muzeologijos problematikos disertaciją apgynęs komunikacijos ir informacijos daktaras šio muziejaus direktorės pavaduotojas muziejininkystei Ž. Būčys).

XVIII a. 2-ojoje pusėje–XXI a. Lietuvoje muzeologijos publikacijos, literatūra, paisant F. Waidacherio klasifikavimo, skirstoma į mokslo ir populiarias publicistines bei profesines. Pastarosios – muziejams būdingi leidiniai: vadovai po muziejų, rinkinių, parodų katalogai, muziejų metraščiai, profesiniai žurnalai, monografijos ir kiti. Manoma, kad naudinga laikytis ir standartizuotos leidinių klasifikacijos: neperiodiniai ir periodiniai, tęstiniai leidiniai.

Nuo XVIII a. 2-osios pusės iki šio laikotarpio išpopuliarėja muziejų organizavimo ir recepcijų aprašymų, o nuo XIX a. 2-osios pusės ir kritinių muziejų veiklos tikslų ir pobūdžių vertinimų publikacijų tradicijos. Svarbios muzeologijos istoriografijai amžininkų publikacijos su kontroversiškais Vilniaus senienų muziejaus su Vilniaus laikinąja archeologijos komisija veiklos vertinimais (pavyzdžiui, A. H. Kirkoro 1858 m. leidinyje *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach* <...> (liet. „Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes“); muziejus vertinamas kaip mokslo šventovė, o 1865 m. carinės valdžios sudarytos komisijos šio muziejaus rinkiniams, ekspozicijai ir komisijos veiklai tikrinti publikuotame tikrinimo darbų dienoraštyje *Дневник заседании* <...> (liet. Posėdžių dienoraštis <...>) – kaip kenksmingas Rusijos ideologijai, politikai).

Nuo XIX a. 2-osios pusės formuotos ir būdingos profesinės publicistikos, literatūros leidimo tradicijos. Pirmieji būdingi muziejų profesiniai leidiniai paskelbti Vilniaus senienų muziejaus (1858 m. išleisti šio muziejaus vertybių inventorinis katalogas (*Переченевый каталог* <...>), sudarytas iš dešimties skyrių, pateikė aprašymus (nors nepakankamai išsamius) *archeologijos rinkinio* (rus. *археологическая коллекция*) vertybių, bei atrinktų eksponatų reprezentacinis albumas (lenk., pranc. *Muzeum Archeologiczne w Wilnie/ Musée Archéologique à Wilno*), atitinkamai sudaryti Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos narių A. H. Kirkoro ir J. K. Vilčinskio). XIX a. 2-ojoje pusėje–XX a. pradžioje

Lietuvoje muziejams ir jų junginiams su mokslo draugijomis, kitomis struktūromis buvo būdingas specifinių periodinių leidinių, kaip jų veiklos metraščių ir skelbusių mokslo tyrimų mokslo publikacijas, leidimas (1856, 1858 m. Vilniaus senienų muziejaus su Vilniaus laikinąja archeologijos komisija išleido dvi dalis savo oficialaus veiklos leidinio (rus., lenk. *Записки Виленской Археологической Коммиссии = Pamiętniki Kommissji Archeologicznej Wileńskiej*), kasmet, 1868–1915 m. Vilniaus senienų muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos kartu su šia biblioteka leido jų veiklos rezultatus pristatantį leidinį, kurio pavadinimas varijavo (rus. *Отчет Виленской Публичной библиотеки и музея* bei *Отчет о Виленской публичной библиотеке и музее*), savo specifinius periodinius, tęstinius leidinius publikavo veikusios tuo pačiu laikotarpiu, 1907–1940 m. Lietuvių mokslo draugija – *Lietuvių tauta* (5 mokslo tęstiniai leidiniai 1907–1936 m.) bei lenkų mokslo bičiulių draugija (lenk. Towarzystwo Przyjaciół Nauk) – *Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie* (1907–1939).

XX a., iki 1940 m., Lietuvos Respublikoje iš veikusių kelių kraštotyros draugijų ir jų muziejų tik Šiaulių kraštotyros draugijai su „Aušros“ muziejumi pavyko leisti kraštotyrai ir muziejininkystei skirtą periodinį žurnalą „Gimtasai kraštas“ ((1934–1943). Žurnalo „Gimtasai kraštas“ per dešimt metų išleistame 31 numeryje vis dėlto daugiausia faktologinio pobūdžio publikacijų, apie kraštotyros problemas. Jo leidėjai akcentavo šio žurnalo misiją: padėti nustatyti kraštotyros, „senovės apsaugos“ gaires ir metodus ir raginti valdžią, kad ši bent kiek rūpintųsi tautos gyvybiniu reikalu – tautotyra ir kultūros paminklų apsauga. 1941 m. šis žurnalas su „Aušros“ muziejumi buvo patekę į Lietuvos TSR Mokslų akademijos Etnologijos instituto globą.

1940 m. Vytauto Didžiojo Kultūros muziejus parengė, bet publikavo 1941 m. tradicinio pobūdžio, kaip veiklos metraštį, leidinį „Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejaus 1936.XI.1–1939.XII.31 darbų apyskaita“.

1918–1940 m. Lietuvos Respublikoje muziejų organizavimo procesas skatino skelbti mokslo ir problemines tuo metu publikacijas apie tautos ir kraštotyros muziejų bei muziejų, paveldo teisės, sistemos valdymo sudarymą. Krašte kilus visuomeninių muziejų organizavimo bumui (jį P. Galaunė nepelnytai kritiškai vertino ir vadino *muziejomanija*), neišvengiamai atsirado viešų diskusijų spaudoje poreikis muziejų organizacijos, kultūrinės-socialinės misijos klausimais. P. Galaunė, svarstydamas tautos muziejaus koncepciją, rėmėsi naujomis Vakarų muzeologijos nuostatomis ir tokių muziejų organizavimo patirtimi. Naują modernaus muziejaus misiją tuo metu geriausiai pasaulyje reprezentavo Belgijos nacionalinis muziejus (*Meno ir istorijos muziejus Briuselyje*). Jo pavyzdžiu buvo pertvarkoma Europos muziejų veikla. P. Bugailiškio publikacijos, skirtos kraštotyros muziejaus koncepcijos sampratai, paremtos lenkų, vokiečių, skandinavų muziejinės praktikos patirtimis bei muziejinių kontekstų Lietuvoje poreikių. Jis apibūdino kraštotyros muziejų kaip krašto ikonografinę monografiją, kurios reikšmingiausias bruožas – valstiečių buities atspindėjimas, o štai vokiečių, anglų, lenkų krašto muziejaus sampratos pabrėžė ir kitus tokio muziejaus turinio, erdvių naratyvus. P. Galaunės ir P. Bugailiškio bei kitų, rašiusiųjų muziejininkystės temomis, požiūrius veikė tuo metu puoselėtos etnokultūrinio fundamentalizmo tendencijos, būtinybė tyrinėti tautos savastį.